

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 39 (19).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. O. Köster'i küsimine Wabariigi Walitsusele Maidla mõisa jagamise kohta. — 3. Wabariigi Walitsuse wastamine R. Penno ja O. Köster'i küsimise peale ametnikkude palgamaade asjus. — 4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade väljaandmise asjus. — 5. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus. — 6. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate (kaasrentnikkude) seisukorra kohta. — 7. I. Seljugini, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal. — 8. H. Allik'u, W. Kangur'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi territooriumil. — 9. P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölisajakirjanduse sulgumise kohta. — 10. H. Allik'u, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööliste rongikäikude ärakeelamise kohta 14. oktoobril 1923. a. — 11. Iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministriile Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta.

II Riigikogu koosolek 15. nowembril 1923 a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: põllutööminister **A. Kerem**, siseminister **K. Einbund**, haridusminister **A. Weiderman**.

P ä e w a k o r d :

1. Rkl. O. Köster'i küsimine Wabariigi Walitsusele Maidla mõisa jagamise kohta.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade väljaandmise asjus.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate (kaasrentnikkude) seisukorra kohta.

5. Rkl.-te J. Seljugini, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise-ettepanek Wa-

bariigi Walitsusele sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal.

6. Riigikogu liigete H. Allik'u, P. Keerdo, W. Kangur'i ja J. Reesen'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi territooriumil.

7. Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölisajakirjanduse sulgumise kohta.

8. Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööliste rongikäikude ärakeelamise kohta 14. oktoobril 1923 a.

9. Iseseiswa sotsialistliku töölistepartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministriile Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja L. Raudwastuwõtmine. kepp: Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Juhatus omalt poolt täiendab päewakorda ühe punktiga ja nimelt, wõtta teiseks päewakorra-punktiks: „Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete R. Penno ja O. Köster'i küsimise peale ametnikkude palgamaade asjus.“

P. Keerdo (töörp.): Kui ma hiljuti ühel arupärimis-koosolekul selle peale tähendasin...

Juhataja L. Raudkepp: Palun kohe ettepanek nimetada ja siis põhjendada.

P. Keerdo (töörp.): Kodukorras on ometi öeldud, kuidas ma wõin talitada. Senni tarwitusel olewast korrast on mööda mindud, ja on päewakord teisi kokku seatud...

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Keerdo, ma Teile juba seletasin ära; palun kohe ettepanekuga esineda päewakorra kohta.

P. Keerdo (töörp.): Hiljuti ühel arupärimis-koosolekul tähendasin ma selle peale...

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Keerdo, ma palun Teid teha esiteks ettepanek päewakorra kohta ja siis põhjendada.

P. Keerdo (töörp.): Kuna mul ei ole wõimalust juhatajaga waidlustesse astuda, siis ma hakkam seal peale, millega mõtlesin lõpetada. Ma teen ettepaneku wõtta päewakorra esimeseks punktiks praegune päewakorra-punkt 7, see on Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tompi arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölisajakirjanduse sulgumise kohta. Punkt teisena wõtta praegune päewakorra-punkt 6, see on Riigikogu liigete H. Allik'u, W. Kanguri ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi territooriumil. Päewakorra-punkt 3. wõtta praegune päewakorra-punkt 5, see on Riigikogu liigete J. Seljugin'i, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal. Selle ettepaneku põhjendamiseks oleks mul nii palju öelda, et nagu kord juba selle peale tähelepanu juhtisin, on see päewakorra kokkuseadmine sihilik, sellepärast, et on kõrwale mindud sennisest korrast. Juhatus põhjendab seda sellega, et tahab anda wõimalust kõigepealt wastuwõetud arupärimiste peale wastata ja siis alles uute arupärimiste-ettepanekute juurde minna. Minu teada aga ei wõta arupärimiste-ettepanekute tegemine kuigi palju aega, sellepärast pean tähendama, et siin on juhatus talitanud sihilikult, kuna ta senni tarwitusel olewast korrast kõrwale kaldus. Senni wõeti arupärimised päewakorda krono-

loogilises järjekorras, nii nagu nad olid Riigikogu juhatusel esitatud, nüüd aga tehakse nii, et paigutatakse need arupärimised ettepoole, mis hiljem on esitatud, kuna arupärimised, mis juba paar nädalat päewakorras on seisnud, paigutatakse tahapoole. Üldse kõike seda, mis puudub tööliklassi, katsutakse päewakorrast ära jätta, mispärast ette panen päewakorda muuta.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma pean oma kohuseks Riigikogu juhatusel nimel seletada, et juhatus on päewakorda kokku seades talitanud kodukorra põhjal ja senniste parlamentlikkude harjumuste alusel. Niiugused oletused, mis siin ette toodi, on täitsa põhjendamata.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on rkl. Keerdo'l faktiliseks märkuseks.

P. Keerdo (töörp.): Riigikogu esimehe seletuse peale on mul nii palju ütelda, et mina ei ütle sugugi nagu poleks juhatus talitanud kodukorra järele, paigutades 5. päewakorra-punkt enne 6-at ja 7-at, kõik on kahtlemata kodukorra järele. Ma ei taha ka mitte ütelda, et 5. punkt ei oleks mitte tähtis. Kahtlemata on tema niisama tähtis, aga ma juhin tähelepanu selle peale, et punktid 6-es ja 7-es on paar nädalat enne päewakorras olnud ja see wiies punkt on tulnud pärast, aga ta on ometi ettepoole paigutatud. Siin tuleb siis Riigikogu esimees ja ütleb, et siin on talitatud täiesti kodukorra piirides. Selle wastu ma ei waidle, kodukord annab ennast igatepidi seletada. Siin on talitatud sihilikult, ei ole wõetud järjekorras, waid on wõetud nii, nagu seda Riigikogu juhatus heaks arwab, selle järele, kes arupärimise esitab. (J. Tõnisson (rhw.): Juhatus ei ole mitte automaat, waid kaalub asjad läbi.)

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Keerdo poolt on ettepanek tehtud wõtta punkt 7. esimeseks punktiks, punkt 6. — teiseks ja punkt 5. — kolmandaks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Keerdo ettepanek tagasi lükatud. (Wahelhüüded: Ära luge! (Hääletatakse, loetakse hääli.) (M. Martinson (põl.): Keda Teile, härra Piiskar, oma peigme-

heks peate, kas sotsisid wõi kommuniste? J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kuidas Teil seal Hiiu- maallandeswehrlastega läks? L. Johanson (sd.): Tuleb wälja, et Martinson ja Reesen on wanaad sõbrad.) Rkl. Keerdo ettepaneku poolt on 13, wastu 37 häält, sellega on ettepanek tagasi lükatud. Seega on päewakord juhatusel poolt ettepanud kujul wastu wõetud ühes täiendusega teiseks päewakorra-punktiks wõtta Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liikete R. Penno ja O. Köster'i küsimise peale ametnikkude palgamaade asjus.

2. O. Köster'i küsimine Wabariigi Walitsusele Maidla mõisa jagamise kohta. **O. Köster (as.)** (loeb): „Maidla mõisa, Wirumaal, jagamisel reserveeriti mõisasüdamest põllutööministri abi resolutsiooni põhjal 12 krunti, mis a/s. „Küttejõule“ ühes kõigi mõisa hoonetega üle anti. Järelekuulamisel selgus, et nimetatud krundid on antud aktsiaseltsile eriotstarbeks ja aialinna asutamiseks. Tegelikult kasutab tähendatud maad endise mõisaomaniku poeg Hermann M. Lööwis, kes osa põldu ja heinamaad edasi rendib, heinamaad kahasse, põllumaad aga rendiga kunni 12.000 marka tiin, ehk wakamaa eest 10 teopäewa.

IV ringkonna walitseja teatab kirjas juulikuul 1923 a. riigimaadeülemale, et „nimetatud kohad tuleksid kohapealseid asjaolusid arwesse wõttes, maasoowijatele eeltulewal kewadel wälja anda“, sedasama tõendab ka riigimaadeülem. Tähendatud kohtade wäljaandmise kohta on planeerimise komisjon omal ajal teist-suguse otsuse teinud.

Palun wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Mis otstarbeks on a/s. „Küttejõule“ ülaltähendatud krundid ja majad antud?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, kuidas neid krunte kasutatakse?

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus need kohad „Küttejõule“ ka edaspidi jätta?“

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Esitatud küsimise kohta on Wabariigi Walitsusel järgmist seletada:

1) Mis otstarbeks on a/s. „Küttejõule“ ülaltähendatud krundid ja majad antud? — Tööliste maaga warustamise otstarbeks.

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, kuidas neid krunte kasutatakse? — On teada.

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus need kohad „Küttejõule“ ka edaspidi jätta? — Need kohad on üles öeldud.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine R. Penno ja O. Köster'i küsimise peale ametnikkude palgamaade asjus. **Põllutööminister A. Kerem:** Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle küsimise kohta on Wabariigi Walitsusel järgmist wastata:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et ametnikud palgamaid edasi rendiwad? — Andmeid selleks ei ole esitatud.

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et palgamaade edasirentimisel põllumaa ära kurnatud saab? — Üldistada ei saa, oleneb täiesti rentnikkudest.

3) Kas peab Wabariigi Walitsus otsarbekohasemaks ametnikkude palgamaadega warustamise? — Kui ei, siis, kuidas kawatseb Wabariigi Walitsus palgamaadega talitada?

Wabariigi Walitsus talitab siin kooskõlas palgaseadustega, riigi eelarwe-seadusega ja Wabariigi Walitsuse poolt maksmapandud ja pandawate määrustega.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus. **Põllutööminister A. Kerem:** Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewas arupärimises rõhutatatakse eriti seda, et minule aliuwad ametkonnad on ühe ja sama asja kohta andnud mitmesuguseid teateid, mis ühe-

teise wastu käiwad. Kõigeennem räägitakse sellest, et Pärnumaa Orajõe ringkonnas on kwartaal nr. 121-se wäljaandmise puhul maakorralduse peawalitsus seletanud 30 detsembril 1922 aastal, et ta nimetatud kohad wälja annab wallanõukogu ja maakonnawalitsuse poolt määratud kandidaatidele. Ma loen seda arupärimise

tekstist. Mul on olemas ärakiri sellest kirjast, mis maakorralduse peawalitsus on saatnud ja mina luban enesele seda Riigikogu liigetele ette kanda: „Maakorralduse peawalitsus 30 detsembril 1922 aastal nr. 4002 Frits Koch, Mart Klein, Martin Weide ja Jakob Bau Orajõe wallast üle Häädemeeste, Orajõe wallas kwartaal nr. 121 wälja planeeritud krundid nr. nr. 99—102 on põllutöoministeerium otsustanud asunikudele wälja anda, mis kohalikule riigimaadeülemale korralduseks üle on antud. Tähendab, et selles kirjas ei räägita, et wallanõukogu ja maakonnawalitsuse kaudu wälja antakse, aga see ei ole ka nii tähtis. (L. J o h a n s o n (s d.): M i s n u m b e r s e e o l i ?) 4002. Siis edasi, räägitakse arupärimises, et nimetatud kodanikud pöördusid riigimaadeülema poole, et see wastawa korralduse teeks kandidaatide ülesseadmiseks. 12-dal jaanuaril 1923 aastal teatab riigimaadeülem wallanõukogule, et maad antakse wälja maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel. Järelepärimise peale, missugused need ettekirjutused on, teatab maakorralduse peawalitsus 6. weebruaril 1923 aastal ja see kiri wastab tõele, nii kuidas arupärimises on see ette toodud, et peawalitsus kruntide wälja ei anna. On ka päris õige, kui ta sel puhul palujatele soowitab kohapeal pöörata wallanõukogu ja maakonnawalitsuse poole.

Nüüd tulles asja enese juurde, kuidas Orajõe krundid wäljaandmisele on määratud. Mõned kwartaalid, nende hulgas ka nr. 121., määrati juba 1920 aastal planeerimisele ja planeerimine on läbi wiidud ja on wallanõukogu poole pööratud, et ta kandidaadid ülesse seaks. 20 nowembril seab wallanõukogu kandidaadid ülesse ja muuseas ka arupärimises puudutatud kruntide nr. 99 peale seatakse ülesse Frits Koch. Frits Koch on praegu selle koha pidaja. Nr. 100 peale seatakse Martin Weide ja 102 peale Mats Klein, kõik need, kes praegu kohtade peal on. Asi läheb maaakonnawalitsusesse ja ei leia kinnitust. 4-dal märtsil tuleb uuesti kandidaatide ülesseadmise wallanõukogus ja maakonnawalitsus ei kinnita teist korda. (M. M a r t n a (s d.): K e s e i k i n n i t a n u d ?) Maakonnawalitsus ei kinnitanud. Kewade on ligi ja aeg oleks kruntide wälja anda ja krundid antakse wälja riigimaadeülema korraldusel wallanõukogude poolt ülesseatud kandidaatidele. Wälja andmata jääb aga kwartaal 121,

sest metsade peawalitsusel ei ole wõimalik seda weel üle anda.

Alles 1923 aasta algul on metsade peawalitsusel wõimalus olnud kwartaal nr. 121 üle anda ja ta tuleb sama aasta kewadel wäljaandmisele. Nüüd tekiwad uued kired, kuna teiste kruntide mõttes oldi wallanõukogude kandidaatidega juba lepitud. Siin tekiwad huwid neil selle nelja krundi peale, mis mitte wallanõukogus ei ole määratud. Nii üks kui teine pool on walitsuse asutustes, ka Riigiwanema juures mitu korda käinud; kui seda kirjawahetust ja neid resolutsioone waatame, siis wõin ma mõne neist resolutsioonidest nii illustatsiooniks ette lugeda, mis näitawad, missugune meeoleolu on selles asjas tekkinud. Nimelt 25. mail 1921 a. juba kirjutab Riigiwanem: „Palun asi kiirelt uurimise alla wõtta ja korraldus teha, et maa jagamine ometi lõpule saaks wiidud, et maasaajatel ei oleks tarwis asjata pealinna wahet sõita.“ Ja hiljem, kui nähtawasti jälle on palumas käidud, kirjutab Riigiwanem: „See maadejagamise lugu tuleb ometi kord tõesti nii korraldada, et ma ei tarwitseks iga nädalas saadikuid wastu wõtta. Mina ei saa aru, miks seal kohad ikka weel wälja andmata on. Mida siis seal oodetakse jne. Ma nõuan tungiwalt, et asi korraldataks jne.“ Neid pealekäimisi arwesse wõttes ja ka seda, et 1921 a. teised kwartaalid anti wälja riigimaadeülema poolt kandidaatidele, kes wallanõukogu poolt kahekordselt ülesse seati, nimelt maareformi teostamise määruse § 76 peale toetades, otsustas riigimaadeülem kohtasid kwartaal 121 piirides wälja anda sama § 76 korras ja silmas pidades ka seda, et wäljaandmise wiiwitus sellest tekkis, et metsade peawalitsus ei saanud 1921 a. kewadeks kwartaal nr. 121 üle anda, kuna kandidaadid samas korras ja sama õigusega olid üles seatud, kui teiste kwartaalide peale. Sellekohane instruksioon on riigimaadeülemale antud peawalitsuse poolt, arwesse wõttes ka Riigiwanema resolutsiooni. Kui siis riigimaadeülemalt igalt poolt ikka päritakse, kuidas moodi krundid on wälja antud, siis on loomulik, et wastates mitmel korral ja mitmele isikule on wõimalik, et ühel korral on wastatud, et wäljaandmine on sündinud maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel ja teine kord, et see on sündinud Riigiwanema resolutsiooni põhjal, selle järele, mis ühele ehk teisele ametnikule kirja sisus kõige tähtsamana on paist-

nud. Kui neid wastuseid wõrrelda ja selle asja arenemise käiku waadelda, siis on selge, et ühte ja sedasama asja ikka on toonitud. Ainult wahe on selles, et ühel juhtumisel on üht asjaolu korralduse, teine kord teist enam alla tahetud kriipsutada. Aga üldse asja juurde weel sisuliselt tagasi tulles pean mina käesolewal juhtumisel wäga iseloomulikkku nähtust alla kriipsutama. Siin on tegemist koha-peal wastukäiwate huwidega. Sest kui üks koha saab ja teine ilma jääb, kindlasti lähewad nad wastamisi. Siis arwatakse, et kõik ametiasutused tarwis läbi jooksta. On käidud põllutöoministriümis, Riigiwanema juures ja ka kui see ei ole aidanud siis on mindud koguni Riigikohtusse. Siin wõin mina ka Riigikohtu otsuse selles asjas ette kanda, mis on tehtud 12. oktoobril 1922 a., administratiiv osakonna toimetus nr. 832, mis järgmiselt kõlab: „Orajõe walla liikme Tisleri kaebtust maakorralduse peawalitsuse 5. sept. 1922 a. otsuse peale Orajõe metskonnast planeeritud kohtade nr. 99 kuni 102 wäljaandmise asjus, läbi waadates ja prokurööri arwamisi ära kuulates, admin. kohtup. korra § 121 ja 122 p. l. põhjal otsustas Riigikohus: „Orajõe walla liikme Tisleri kaebtust tagajärjetaks jätta.“ Nii siis, kui ka Riigikohtus asi kaotatud on, siis tullakse lõppude lõpuks asjaga weel Riigikogusse, lootes et siin ometi asja ümber muuta saab ja siis ühe ehk teise huwides toimetada wõiks. Ettetoodud asjaolusid aluseks wõttes wõin lõpuküsimiste peale järgmist seletada: Kas põllutöoministril on teada, et maakorralduse peawalitsus on seletanud, et Orajõe walla metskonnas, kwartaal nr. 121 krunt nr. 99—102 antakse wälja wallanõukogude ja maakonnawalitsuse poolt määratud kandidaatidele?

Sellekohast seletust olnud ei ole, nagu ma siin seda ärakirja ette wõisin kanda. Teiseks, kas põllutöoministril on teada, et Pärnumaa riigimaadeülema poolt on samad kohad wälja antud Riigiwanema mingisuguse resolutsiooni põhjal?

Mitte selle põhjal, waid see resolutsioon on tõukeks olnud, et asi liikuma on hakanud. Kolmandaks, kas on põllutöoministril teada, et Pärnumaa riigimaadeülem seletas esialgu Tislerile ja teistele ametlikkudes kirjades, et nimetatud kohad antakse wälja maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel, sellejärele, et need kohad wälja antakse wallanõukogu

poolt nimetatud isikutele. Orajõe wallawalitsusele teatas aga, et kohad anti wälja Riigiwanema resolutsiooni põhjal. Kui ka riigimaadeülem oleks seletanud, et need wälja on antud maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel ja teiseks, et kohad on wälja antud wallanõukogu poolt ülesseatud isikutele, siis üks kui teine seletus ei ole kuidagi wastolus ega ekslikud. Ainult wõib ütelda, et riigimaadeülem ei ole omas kirjas kõiki neid asjaolusid, mis käesolewasse küsimusse puutuwad, nüüd ette kannud. Nii on olnud maakorralduse peawalitsuse ettekirjutus. Nii samuti on ka kandidaadid wallanõukogu poolt ülesse seatud. Mis puutub osasse, Riigiwanema resolutsiooni asjus, siis seda olen mina juba seletanud. Kui põllutöoministriümil need asjaolud teada, missugune korraldus on tema poolt tehtud nende ametnikkude kohta, kes kodanikkudele ebaõigeid seletusi on andnud? Mina selles kirjawahetuses niisugust lõpuotsust teha ei saa, kas põllutöominister kawatseb tühistada otsuse Orajõe metskonnas wäljaantud kruntide asjus. Riigikohus on selle korralduse läbi waadanud ja selle õige leidnud olewat, ja põllutöominister ei ole wõim, kes seda tühistada wõib.

Juhataja L. Raudkepp: Kas põllutöoministri wastus rahuldab arupärijaid?

L. Johanson (sd.): Härra põllutöoministri wastus arupärijaid ei rahulda, sellepärast teen ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja L. Raudkepp: Ettepanek on tehtud rkl. Johanson'i poolt Wabariigi Walitsuse wastamise puhul läbirääkimisi kohe awada. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawana musedega on ettepanek wastu wõetud.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimises oleme juhtinud tähelpanu selle iseäralise wiisi peale, kuidas ministeerium käesolewal juhtumisel maakohte wälja on andnud, nimelt muu hulgas Riigiwanema resolutsiooni põhjal, missugune kord ei ole maaseaduses ette nähtud. Ühtlasi oleme ka selle peale tähendanud, kuidas ametnikud järelpärijatele üksteisele wastukäiwaid seletusi on annud ja nii neid segadusesse on wiinud. (J. Soots (põl.): Järelepärijad ei saa aru.) Ja lõpuks ise

küsimuse ära otsustanud, mööda minnes harilikust korrast. Selle arupärimise juures ei ole isegi mitte tähtis see, kas Tisleril ja teistel oli õigus kohta saada wõi mitte. Nii on arupärimise juures Rügi-kohtu otsus kõrwalise tähendusega. Mille peale just tähepanu tuleb pöörata, on ministeeriumi juhj wastus ja asjaajamine. Härra põllutööminister tõendas mõndagi ettetoodud näitustest. Aga mõnede kohta oli ta teisel arwamisel. Kuid, nagu näha on siin tegemist mingisuguse eksitusega. Kelle poolt see eksitus tuleb, seda on siin tarwis selgitada. Härra põllutööminister luges ette maakorralduse peawalitsuse poolt 30. detsembril 1922 a. nr. 4002 all saadetud kirja, mis on ka arupärimises nimetatud. Kuid see tekst, mida härra minister ette luges, on sootu teine, kui see, mis minul tarwitada on, kui seaduslikus korras kinnitatud ära kiri. Tema käib järgmiselt: Teie palwe peale teatab maakorralduse peawalitsus, et neli kohta Orajõe metskonnast kw. 121 saawad wallanõukogu ja maakonnawalitsuse määratud kandidaatidele wälja antud. (Põllutööminister A. Kerem: Ma ei tea, missugune Teie ametlik kiri on?) Ja see, mida härra minister ette loeb, on sootu teine. (Põllutööminister A. Kerem, kõnetoolil kirja waadates: Masina peal ära kirjutatud. Wahelhüüe põllumeeste poolt: Jah, jah.) Ma arwan, et siin ükski „ja-jah“ ei aita. Ma wõin seda paberit ringi käia lasta ja teie näete, kas tuleb usaldada seda wõi mitte. See on kinnitatud ära kiri. (Wahelhüüe põllumeeste poolt: Sellest on ta wõetud, aga see ei ole mitte kinnitatud.) Seda teie teate, kuidas ära kirjad kinnitatakse. (J. Soots (põl.): Kes on alla kirjutanud? J. Tõnisson (rhw.): Sellega Teie küll wälja ei wõi tulla, et ütlete, et ministrile iole õige.) Mina ei ütlen mitte seda, mina ütlen, et see on kinnitatud ära kiri põllutööministeeriumi maakorralduse peawalitsuse kirjast 30. XII. 1922 a. nr. 4002. See on sama number, mis sellel alguskirjal on. (Wahelhüüe põllumeeste poolt: Kes on sellele alla kirjutanud?) Ära kirjale on alla kirjutanud peawalitsuse juhataja ja sekretäär. (Wahelhüüe põllumeeste poolt: Missugused nimed need on?) Ma arwan, et selle peale ometi

toetada wõib. (J. Soots (põl.): Kes selle kirja ära kinnitas.) Selle kirja on ära kinnitanud Orajõe wallawalitsus. (J. Soots (põl.): No, siista on õige!) Ja teil ei ole mingit põhjust sellejuures kahelda, senni, kui ei ole näidatud, et siin on dokumendid wõltsitud ja niikaua ei ole õigust mingit sarnast oletust teha. Ma usaldan wallawalitsust, see on dokument, mis seaduslikult kinnitatud ja mille peale ma toetada wõin. Selles kirjas on öeldud, et kohad saawad wallanõukogu ja maakonnawalitsuse poolt määratud kandidaatidele antud. Kuid kui meie ka selle kirja kõrwale jätaksime, siis tõendawad need kirjad, millest minul jällegi kinnitatud ära kirjad olemas, et on antud küsijatele ka teistes kirjades wastupidiseid teateid. 12. jaanuaril 1923 a. tuli Pärnu maakonna riigimaadeülemalt kiri nr. 88, et krundid antakse määratud kandidaatidele maakorralduse peawalitsuse ettekirjutusel. Järgmine kiri on sisuliselt seesama, mis eelmine kirigi, ja see ära kiri on ka kinnitatud, mis tõendab 6. webruaril 1923 a. maakorralduse peawalitsuse IV jaoskonna teateid, et põllutööministeerium on korralduse teinud, et kohad wälja antakse ja asjaolu, kellel enam õigust nende kohtade peale on, selgitatakse koha peal ja nõutakse, et põllutööministeeriumi selles asjas enam tülitada ei tule. 30. juunil 1923 a. teatab riigimaadeülem oma kirjas nr. 2066, et krundid on wälja antud wallanõukogu poolt isikutele, nagu kõik teised metsakrundid.

Need isikud, kes maad said, on Orajõe wallanõukogu koosolekul 4. märtsil 1921 a. kandidaatideks üles seatud. Kuid nagu protokollist näha, üks jagu — 5 liiget — hääletamisest osa ei wõtnud, protestiks selle wastu, et nõukogu otsuse tegemisest osa wõtsid 9 liiget, kes ise ka maasaajate hulgast, kelle wastu protesteeritakse.

Maareformi teostamise määruste § 75 aga ütleb: maasaajate nimekirjade kokkuseadmisest ega kinnitamisest ei ole õigus osa wõtta neil isikutel, kes maasaamiseks soowi on awaldanud.

Pärnu maakonnawalitsus, tugeses „Riigi Teatajas“ nr. 7 1921 a. wäljakuulutatud määruse peale, ei kinnitanud wallanõukogu poolt ülesseatud kandidaate. Nimelt on Pärnu maakonnawalitsuse 18. märtsil 1921 a. protokollis sellekohane wäljawõte järgmine: — muuhulgas on sellest koosolekust osa wõtnud härra M. Laarman. — „Orajõe wallanõukogu poolt

4. märtsil s. a. prot. nr. 4 sisseantud protestisid läbi waadates, et kandidaadid, kes on üles seatud Orajõe metsamaatükkide saamiseks, on ka wallanõukogu liikmed, kes ise maasaajate kandidaatide nimekirjas on, kuna „Riigi Teatajas“ nr. 7 1921 a. on määrus välja antud, kus seletatakse, et nendel ei ole õigus osa võtta nõukogu koosolekute otsusetegemise juures, kes maasaamiseks on soovi avaldanud. Maakonnawalitsus Pärnumaa rahwawäeülema osawõttel otsustas wallanõukogu otsust s. a. nr. 4 mitte kinnitada, waid wallanõukogule ette panna kandidaatide ülesseadmise puhul seaduse järele käia.“

Niisuguseid otsuseid on, nagu härra minister tõendas, 2 korda maakonnawalitsuse poolt tehtud, kuid sellepeale waatamata wõetakse tarwitusele määruste § 76 ja antakse selle põhjal kohad just neile isikutele, kelle wastu on protesteeritud, see tähendab — kandidaatidele, kes on üles seatud seaduswastasel teel, kandidaatidele, keda ei ole maakonnawalitsus kahel korral kinnitanud.

Kohtade väljaandmine tuleb ka Orajõe wallawalitsusele uudisena. Ta pärib 2. juulil 1923 a. — kiri nr. 1294 — Pärnumaa riigimaadeülemalt järele, kelle korraldusel ja missugustel alustel kohtade väljaandmine on sündinud ja saab wiimaselt 9. juulil — kiri nr. 2278 — wastuse, et kohad on välja antud metsamaade almpalujatele Riigiwanema resolutsiooni põhjal. Härra minister waidles siin jälle wastu, et kirjas ei olewat seda öeldud. Siin on jälle riigimaadeülema kirjast ära kiri, kus on sõnasõnalt öeldud, et käesolewat tagasi saates, teatan, et „kw. nr. 121 planeeritud kr. nr. 99—102 on välja antud metsamaade almpalujatele, nagu kõik metsamaast planeeritud kohad 1920 a. välja anti Riigiwanema resolutsiooni põhjal.“

Riigiwanemal pole aga mingisugust õigust ennast maa väljaandmisesse segada. Seda ei ole üheski makswas seaduses ette nähtud.

Kui asja käiku jälgida siis näeme esiteks, kuidas põllutöoministeriumi asutused nende poole pöörajale mitte täpseid andmeid ei anna, kuigi see nende kohuseks peaks olema. Nad lähewad isegi ärewaks ja kirjutawad käskiwas stiilis: „põllutöoministeriumi mitte tülitada“, selle asemel, et selgeid teateid inimestele anda. Muidugi on harilikul kodanikul sarnastel tingimistel wäga raske

oma huwisid ja õigusi kaitsta. Ta juhitakse lihtsalt eksiteele ja lõpuks ei lubatagi — enam tülitada. Waadake, sarnane olukord ei ole kuidagi lubataw. Nähtawasti need jaoskondade wõi toimkondade juhatajad, ehk kuidas neid nimetatakse, kes sarnastele kirjadele alla kirjutanud, unustawad seda, et riigikodanikud ei ole mitte nende pärast olemas, waid põllutöoministerium peab olema Eesti riigi ja tema kodanikkude teenistuses. Igal kodanikul peaks õigus nõuda olema, et ka põllutöoministerium neile tarwilikka ja täpseid teateid annaks. Muidugi ei ole ju praegu kõrgemate ametnikkude palk suur, aga sellegi palga saawad nad ainult selle eest, et nad rahwa huwisid teeniksid. Kui nad soowiwad, et kodanikud neid ei tülitaks, siis astugu ametist ära ja waligu omale mõni wagusam koht, et kodanikud neid mitte maareformi alal küsimustega ja järelepärimistega ei tülitaks; waligu nad niisugune koht, kus neil ei tule üldse rahwaga kokku puutuda, nagu see põllutöoministeriumis loomulik on. Mina arwan, et põllutöoministeriumi ametnikud ei tohiks mitte kurjaks saada, kui põlluharija kodanik oma huwides nende poole pöörab.

Teiseks selgub põllutöoministeriumi poolt ettetoodud asjaoludest, et maareformi teostamise määrusi küllalt tähele ei ole pandud. Põllutöoministerium annab kohad siiski isikutele, kes kandidaatideks seatud seaduswastastel koosolekutel ja kelle wastu sel põhjusel maakonnawalitsus seaduslikus korras protesteerinud. (Põllutööminister A. Kerem: Kas Teie olete rohkem kompetent, kui Riigikohus?) Riigikohus ei ole selle kohta midagi otsustanud, waid seal oli üksikute isikute, nimelt Tisleri ja teiste asjas otsus tehtud. (Põllutööminister A. Kerem: Ei, see oli kruntide asjus.) Teil oli seaduse § 76 aluseks, Teie wõite seda tarwitada, mis seal Riigikohus muuta wõib.

Sellega ei ole aga weel öeldud, et see talituswiis ja asjaajamine, mida põllutöoministerium selle küsimuse juures on käsitanud, otstarbekohane ja loomulik oleks. Põllutöoministerium peaks, minu arwates, ka selle peale waatama, et tema tegewus rohkem usaldust rahwa keskel ärataks ja vähem tekitaks rahulolematust, kuid seda ei ole selle küsimuse juures tähele pandud. Isegi ametlikult teatatakse, et maakohad antakse välja Riigi-

wanema resolutsiooni põhjal. Meie Riigivanemal ei ole õigust oma äranägemise järele talitada maakohtade väljaandmisel, waid siin tuleb makswate seaduste järele käia.

Põllutööministeerium peaks tähelepanu juhtima selle peale, et ta oma ametnikkudelt nõuaks rohkem wastutulelikkust rahwale. See seletus, mida härra põllutööminister andis, ei ole rahuldaw, sellepärast teen ma ettepaneku wastu wõtta järgmist ülemineku-wormeli: „Ära kuulata Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade väljaandmise asjus, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse wastuse mitte-rahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed. Riigikogu liige Johanson oma wastuwaidlemises tahtis peaasjalikult paljastada põllutööministeeriumi asjaajamist ja näidata kui ebakohane see on, aga tõelikult terve aeg waidles Riigikohtu otsuse wastu, püüdes nagu näidata, et Riigikohus on seadusewastase otsuse teinud, ning et põllutööministeerium peaks siin teisiti talitama. Mina pean ütleva, et ma kohtu, pealegi Riigikohtu otsustest mitte niiviisi aru ei saa ning nende wastu talitada ei wõi.

L. Johanson (sd.): Härra põllutööministri järeldused ei wasta sellele, mida mina seletasin. Mina ei ole mitte arwustanud Riigikohtu otsust, waid juba alguses tähendasin, et see täiesti kõrwaline asi on, kas neil isikutel oli õigus maad saada wõi mitte, waid tähtis on see asjaajamise wiis ja ametnikkude tegewus, mis sellest kirjawahetusest selgub, kus rahwale üksteisele wastukäiwaid teateid antakse.

J. Wain (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Wäga paljud kaebtused põllutööministeeriumi asjaajamise kohta põhjenedawad ka arusaamatuse alusel. Põhjenewad arusaamatuse peal aga sellepärast, et põllutööministeeriumis eneses selgus ei walitse. Nii on kuulus paragrahw, mille alusel kõiksugu sookuiwatuse, kanakaswatuse ja muud eriotstarbed määratud, wiinud rahwa otsekohe arusaamatusse. Nüüd hakatakse ministeeriumis eneses seaduste ja määruste pa-

ragrahwisid, mis omal ajal olid ühtwiisi mõeldud, nüüd teisiti seletama, nimelt käsitatakse paragrahwi, mis oli mõeldud riiklikkude ettewõtete, nagu põllutöö ja karjakaswatuse koolide, samuti ka sanatooriumide ja teiste riiklikkude ettewõtete maaga warustamiseks, — mis ei tarwitse ega saagi kuuluda wallanõukogu wõimu piirkonda, kui nüüd hakatakse ka neid maid, mis seaduse järele wallanõukogu jagamise alla kuuluwad, sealt ära wõtma ning otsekohe põllutööministeeriumi poolt isikutele edasi antakse, siis saame meie kodanikkude mõistuses olewast segadusest aru.

Kõigi otsuste peale, ükskõik kust nad tulewad, on ette nähtud edasikaebamise kord, ja on täitsa loomulik, et kodanikud, kui nad seda teawad, ka täidawad. Asjastuhwitatud tahawad edasi kaebada, olgu isiklikult maad tahtes, wõi wäärnähtuste peale reageerides, kui nad õigustundes sedawõrd weel nürinenud ei ole milleks igate wiisi meie põllutööministeeriumi tegewus aastate kestel sihikindlalt ja järjekindlalt mõjunud, siis peawad nad teadma, missugune kord edasikaebamisteks maksew ja kuhu edasikaebamisega minna. Kui aga põllutööministeeriumi oma ametnik tuleb ja seletab maatahtjale, et maaandmisel on aluseks olnud Riigivanema resolutsioon, siis wõib maatahtja kõik seadused ja määrused läbi lehitseda, ei leiaks aga sarnase resolutsiooni peale edasikaebamise korda. Meil on põhiseaduses paragrahw, mis räägib sellest, et Riigivanem Wabariigi Walitsuse tegewust ühtlustab. Wõib olla, et see paragrahw selle tegewuse kohta käib, et kui maaandmine mitte küllalt ühtlaselt maa-liidu suunas teostamist ei leia, et tema neis waldades oma resolutsiooniga maaandmist ühtlustab. Minu arwates ei ole see arwamine õige ja maaandmine peaks ikkagi kuuluma põllutööministri kompetentsi. (K. T o n k m a n (põl.): K u i d a s?) Ma räägin, et siin on talitatud ilma seadusliku aluseta. Need wallanõukogud, mis loewad endi enamuseks kogupõllumehi, jagawad maad wäga spetsiifiliselt ja iseäralikult. Seda isegi ei salata waid sellega uhkustatakse. Ja kui mõned wäikesed kõrwalekaldumised ette tulewad, siis kahetsetakse, et ei saadud kõiki peremeeste poegi kohtadele. waid juhtus sekka muid, kas haawatud sõdur wõi langenud sõduri perekonnaliikme õigusega. Peasihiks on ikkagi wõetud

maaliidu wõsukeste kohtadele asetamine ja kui siis mõni wallanõukogu teisiti peaks talitama, siis katsub järgmine maaliidu asutus sellele tõkkeid teha. Ma kuulasin väga tähepanelikult härra põllutöömistri seletust selle kohta, mispärast Pärnumaa maakorralduse komisjon wallanõukogu otsuseid mitte ei kinnitanud. Kas ei arwatud neid motiive heaks awaldada wõi on väga wõimalik ka see, et neid motiive ei olnud. Fakt on see, et wallanõukogu otsuseid mitte ei kinnitunud. Siis kuj ilma seadusliku aluseta tehtud resolutsioonid juba asjasthuwitatud isikuid tarwilikul määral eksiteele wiinud on, siis wõetakse ja antakse maakorralduse määruse wastawaid paragrahwe wenitades maa wälja, ilma, et teist korda wallanõukogu asja otsustada lastakse. Nüüd, kus maareformi teostamine juba lõpukorral, oleks aeg oodata, et asjaajamine sedawõrd selge, sedawõrd sirgjooneline wõiks olla, et sellest aru saaks ametnikud, kes sel alal juba aastate wiisi on töötanud, ja ka kodanikud, kes asjast huwitatud on.

Ma ei tea, missugusel määral härra põllutöömister Kerem seda asja kaitseb. missugusel määral on sunnitud, olles teatud asutuse eesotsas, seda walitsuse asutust kaitsma. On ju õige, kui kellegile walmis keedetud supp kätte antakse ja materjaali ei taheta raisku lasta minna, siis tuleb seda ära lõmpsida. Riigikogule oleks igatahes wastuwõetawam ja asjale ka kasulik, kui teatud wäärnähtused, mis siiski küllalt selged on ja arusaadawad, siin ka wäärnähtuseks tunnistatakse. Ainult siis wõiks nende kõrwaldamist oodata, mitte aga teisiti.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna-soowijate nimekiri on läbi. Wabariigi Walitsuse wastamise puhul käesolewa arupärimise peale on esitatud 2 ülemineku-wormelit:

Esimene motiweeritud ülemineku-wormel rkl. Johanson'i poolt. „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse wastuse mitte-rahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi;“

teine lihtülemineku-wormel rkl. Jaanis'e poolt, „Riigikogu, Wabariigi Walit-

suse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus ära kuulates, läheb päewakorras edasi.“

E. Weberman (rhws. w.) (kohalt): Palun kwoorum kindlaks teha.

Juhataja L. Raudkepp: On tehtud ettepanek kwoorum kindlaks teha. (A. Rei (sd.): Helistada kodukorra järele. Sekretäär T. Kalbus helistab.) Konstateerin, et koos on üle 50 liikme, seega kwoorum koos. Esimesena tuleb hääletamisele rkl. Johanson'i ülemineku-wormel. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) 30 hääle 19 hääle wastu on rkl. Johanson'i ettepanek tagasi lükatud. (L. Johanson (sd.): Enamus on tegelikult wastu.) Panen lihtülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on wähemus. Nähtawa enamusega on lihtülemineku-wormel wastu wõetud.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus.

Põllutöömister A. Kerem: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikmed J. Reesen, W. Kangur ja R. Pälson on arupärimise esitanud, kus ette tuuakse, et Adawere mõisas on ringkonnawalitseja tööliste käest krunt nr. 40 ära wõtnud ja maad ametnikkudele palgamaaks ära kasutanud. Adawere mõisa jaotamise kohta olen mina lasknud wäljawõtteid teha wastawatest protokollidest ja need räägiwad järgmist: Wallanõukogu otsusel on selle otsuse maakonnawalitsus ka kinnitanud, mõisatööliste kruntideks määratud nr. nr. 38, 43, 44 ja 50, seega 4 krunti, aga mitte 5, nagu arupärijad ette toowad. Hiljem on mõisatööliste omal soowil wahetus tehtud kruntide nr. 48 ja 44 wahel, nii, et mõisatööliste kätte on jäänud krundid nr. nr. 38, 43, 48 ja 50. Krunt nr. 40 kohta on otsus tehtud: „mõisasüda jääb riigimaade tagawaraks,“ nimelt selle südame

peal asub härrastemaja ja seda härrastemaja wõidakse kas kooli alla ära kasutada ehk muuks üldiseks otstarbeks ja sellepärast on kohaseks peetud selle krundi maad riigi tagawaramaaks jätta.

Mõisatöölisi on maaga järgmiselt warustatud: 1921 ja 1922 aastal on neil kasutada olnud nimetatud neli krunti ja mõisasüdamest kaheksa tiinu põldu ja 6 tiinu heinamaad. 1922 ja 1923 a. on töölistel kasutada olnud ülemaltoodud neli krunti ja mõisasüdamest ligi 6 ja pool tiinu põldu ja 6 tiinu heinamaad. 1923 aastal on töölistel kasutada olnud need 4 krunti ja peale selle tagawara-heinamaast juurde antud 15,95 tiinu. Sel aastal nähtawasti südamekrundi osasid töölistele anda wõimalik ei olnud ja selle asemele on antud tagawara-heinamaast. Kui wõrrelda tööliste maahulka, siis ei ole mitte järjest kahanenud, waid on wähehaawal kaswanud. Küsimus, mis sundis südamekrundist eraldama ringkonnawalitsejale ja metsaülemale maid on järgmine: on tarwidus tekkinud ringkonnawalitsejat Adaweresse paigutada. Korteri puuduse tõttu ei ole teda aga mitte Adaweresse saadud paigutada, waid 3 wersta Adawerest eemal, — Maidlasse, maad kasutada on talle aga antud Adaweres normi piires. Ringkonna metsaülem on pidanud asuma Kaissaare kohale, mis Adawerest 20 wersta eemal. Kaissaare kohta on pidanud endine Adawere metsaülema abi, kes on ametist tagandatud, kuid ei ole wabatahtlikult koha pealt mitte lahkunud ja nii on Kaissaare koht endise pidaja kätte rendi alusel üheks aastaks kasutada jäänud, mille tagajärjel tuli metsaülemale hobuse pidamiseks maad anda teisest mõisast ja metsaülem ka Adaweresse jätta. Metsaülemal oli õige wähesel arwul maad kasutada antud. Nii on asja sisu. Kui üksikute punktide peale wastama hakata, siis wõib järgmist ütelda:

1) Kas on Wabariigi Walitsusele ülewalkirjeldatud tõsiasiad teada? — Niisugusel kujul, kui arupärimises ette toodud, küll mitte.

2) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et ringkonnawalitsejad ei saaks mõisatööliste arwel oma isiklikka sissetulekuid suurendada? — Niisuguseid asjaolusid olemas ei ole.

3) Kas kawatseb Wabariigi Walitsus korraldust teha, et endistele Adawere mõisa töölistele Amberg'i poolt ära wõetud normaaltalu saaks tagasi antud? —

Seda südamekrunti terwes ulatuses ei ole nad kunagi kasutanud, waid ainult mõned tiinud ja need on tagawaramaast täielikult kompenseeritud.

4) Kas kawatseb ja tahab Wabariigi Walitsus ringkonnawalitsejate omawolilisele tegewusele piiri panna ja ringkonnawalitsejat oma wõimu kurjasti tarwitamise pärast wastutusele wõtta? — Käesolewal juhtumisel wõimu kurjasti tarwitamist konstateerida ei saa ja sellepärast ei wõi mingisugusest wastutusele wõtmisest juttu olla.

Arupärimises räägitakse weel, et ringkonnawalitsejal olla omal normaaltalu teisest mõisast kasutada, kuid ministeeriumil ei ole mitte korda läinud niisugustele oletustele tõendust leida.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kas härra põllutööministri wastus rahuldab arupärijaid?

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Ei rahulda, palume kohe läbirääkimisi awada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud rkl. Reesen'i poolt läbirääkimisi kohe awada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Reesen'i ettepaneku poolt on 26 häält, wastu 26 — sellega ei ole ettepanek mitte wastu wõetud. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Sedelitega hääletada! J. Tõnisson (rhw.): Läheb igawaks juba! L. Johanson (sd.): Kodukorra järele tulewad läbirääkimised järgmisel korral ikkagi!)

On ettepanek tehtud rkl. Reesen'i poolt sedelitega hääletada. Palun neid, kes on rkl. Reesen'i ettepaneku poolt, kirjutada sedelile sõna „poolt“, kes wastu, sõna „wastu“. (Jagatakse sedelid.) Kas kõik Riigikogu liikmed on sedelid ära andnud? Palun nimetada lugejaid. (Hüüded: Sekretärid.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Ettepaneku poolt on 33 häält, wastu 25, erapooletuid 5; sellega on ettepanek — läbirääkimisi kohe awada — wastu wõetud. Awan läbirääkimised.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Härra põllutööminister wastas meie arupärimise peale ja tähendas selle juures, et Adawere mõisa töölistelt ei ole maad mitte ära wõetud, waid wastupidi — Adawere

mõisa töölistele on maad veel rohkem juurde antud, kui neilt ära võetud on. Arupärimist esitades sain mina kohapealseid andmeid Adawere mõisa töölistelt, kes kaebasid selle üle, et nende käest on ära võetud nende kasutada olev krunt nr. 40, ja kui siin härra põllutööminister oma wastuses tõi ette, et see krunt mitte kunagi ei ole mõisatööliste kasutada olnud... (Põllutööminister A. Kerem: Mitte täiel määral.) ja selle tõenduseks isegi protokollist andmed ette luges, et mõisatöölistele on antud ainult 4 krunti, ja nimelt nr. nr. 38, 43, 58, 40, siis ma ei saa mitte aru, kuidas moodi saab härra põllutööminister anda mõisatöölistele maad, sest kuigi täiel määral ei olnud krunt mõisatööliste käes, siiski oli osa krundist ja nimelt 19 wakamaad mõisatööliste käes. See aga võeti mõisatööliste käest ära ja selle vastu, mõisatööliste eneste seletuse järele, ei ole neile mingisugust maad antud. Mõisatöölised kaebasid selle kohta, et nemad on sunnitud sügisel, kui mitte neile see krunt tagasi ei anta, oma majapidamist kokku tõmbama. Kui nüüd härra minister siin uusi andmeid ette tõi ja, võib olla, et need andmed on uuemad, kui minu omad, sest mina sain oma andmed suwel, et maad on antud neile tagant järele, siis mina selle vastu waieldä ei saa, sest kui selle wahaja jooksul, millal mina oma andmed sain, mõnesugused korraldused on tehtud, siis võiks see võimalik olla. Aga et nüüd see maa, mis mõisatöölistelt ära võeti, anti ringkonnawalitsejale palgamaaks, kes teda mitte ise ei hakanud harima ja et tema seal lähedal Pajusi mõisas elab, andis ta selle mõisasüdame, mis tööliste käest ära võeti, edasi Adawere endisele walitsejale Kuusik'ule. Järjekult ei tarwitanud ringkonnawalitseja seda maad ise oma palgamaaks, waid andis selle teisele isikule kasutamiseks edasi. Niisuguseid nähtusi ei saa mitte loomulikuks pidada, et maa, mis antakse palgamaaks, et see antakse teistele isikutele harimiseks. Meie ei oleks arupärimist esitanud, kui ei oleks ühenduses selle arupärimisega olnud teisi wäärnähtusi. Meie teadsime ju ette, et siin mingisuguseid parandusi Riigikogust oodata ei ole ja põllutööminister ikkagi oma seisukohaga esineb, mida siis, kui seda ei ole, wälja mõeldakse. Teised asjaolud, mispärast seda arupärimist esitasime, olid järgmised: endine ringkonnawalitseja Liiw oli juba korralduse teinud,

et see krunt saaks tööliste käest ära võetud ja selle korralduse tegemise juures mõjus tema peale keegi härra Adawerest, keda töölistes nimetasid nimega Hans Tuul ja kes on wiinud endisele ringkonnawalitsejale elusaid sigu, et saaks mõisatööliste käest maa omale. Ma ei tea neid endisi protokolle, kas need protokollid tehti endise ringkonnawalitseja Liiw'i ajal, wõi tehti nad praeguse ringkonnawalitseja ajal, kuid kindel on see, et Tuul'el on korda läinud siiski ühte krunti kätte saada ja Tuul on ise pärast mõisa tulnud ja seletanud, et Liiw'ile meeldib iga asi, mida talle wiiakse, kas seakints wõi kanamunad ja et ta tuleb wäga hästi kõigi annetuste juures wastu, nimelt jõukate soowidele. Peale selle oli veel teisi asjaolusid põhjuseks, ja nimelt see, et endine ringkonnawalitseja Liiw andis mõisatöölistele ristikehina seemet 21.500 marga wäärtuses, mida ka mõisatöölised raha eest wälja lunastasid. Selle peale andis endine ringkonnawalitseja Liiw kwiitungi wastu. Nüüd on aga isesugusel kombel praegune ringkonnawalitseja seda raha uuesti hakanud tööliste käest sisse nõudma. Riigikontrolli kellel selle asjaga tuli tegemist teha, on muidugi soowitanud tööliste härra Amberg'ile kwiitungid mitte tagasi anda, sest härra Amberg on isegi niisuguse nõudmisega esinenud, et andku töölistes need kwiitungid temale wälja. Mina ei tea, kas sellele asjale on käik antud, kuid selge on asjaolu, et nüüd mõisatöölised, kellel maad iseenesest wähe on ja kellega niimoodi ümber käiakse, on koha peal sarnane teguwiis nende keskel ärewust sünnitanud ja kõigi nende kõndimiste ja käimiste peale vaatamata, mis on tulnud ette wõtta ministeeriumidesse ja ringkonnawalitsejate juurde, ei ole nemad suutnud seda maad, mis neilt ära wõetud, mitte tagasi saada. Härra põllutööminister leidis, et see üsna loomulik on olnud, et maa tööliste käest ära wõetud on ja ringkonnawalitsejale edasi antud palgamaaks. Peale selle püüdis härra põllutööminister näidata, nagu ringkonnawalitsejal mingisuguseid maid kasutada ei ole olnud, enne kui tema Pajusisse elama tuli. See asjaolu ei wasta tõele. Ringkonnawalitsejal on kasutada olnud (Põllutööminister A. Kerem: Mis kellelgi kunagi on olnud, seda mina ei tea, ma räägin mis on praegu.) Wiljandi maakonnas Kabala mõisas normaal-talu. Nüüd on need maad reserweeritud

ringkonnawalitsejale, mis tööliste käest ära wõetud. (Põllutööminister A. Kerem: Need teated on wanad, mul on teised andmed.) Mina neid uuemaid andmeid ei ole tagant järele saanud, ja teie wõite ju ka kahe nädala jooksul uusi maid ringkonnawalitsejale kasutada anda. Egas ma siis nende kohta teateid ei saanud nõuda (Põllutööminister A. Kerem: Ringkonnawalitsejale ei ole antud mingisugust krunti kasutada. J. Hünerson (põl.): Teie sõitke ükskord sinna, härra Reesen.) Mina olen seal rohkem kui 20 korda käinud. Aga Teie wõiksite ise sinna sõita selle asemel, et Hiiumaal Balti parunite hobustega wabasõitu teha. Wõiksite näha, kuidas seal tõepoolest asjaolud on. Peale selle on ka metsaülem Paulmeistrile, kellele see maa kasutada on, antud Kaisma mõisas Pajusi wallas weel normaaltalu. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes ei saa põllutööministri seletust mitte rahuloldawaks pidada ja Riigikogu kommunistlik rühm paneb ette järgmise ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse wastust Riigikogu liigete J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus ära kuulates, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse wastuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

R. Pälson (töörp.): Nagu näha, kihistasid põllumeeste ringkonnad, kes kõigi nende wäärnähtuste isad, wäga selle üle, nagu tahaksid arupärijad Riigikogu, niinimetatud, kallist aega raisata. Seda on walitsewad erakonnad ise küllalt näidanud, kui kallis ehk odaw see aeg tegelikult on, kui teid paljaks kistakse ja näidatakse, mille all eestkätt just töörahwa töötawad kihid kannatawad. Sellega selgub walitsewate erakondade poliitika...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Pälson, kutsun Teid korrale.

R. Pälson (töörp.): ...mida aetakse demokraatia, rahwa tahtmise, nõndanime-tatud...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Pälson, teen Teile teise märkuse.

R. Pälson (töörp.): Kui sedagi arupärimist ära kuulata ei suudeta, siis töörahwa ühise wäerinna esitajad sellega kuidagi wiisi päri olla ei saa just sellepärast, et kõigist nendest arupärimistest saadakse üle lihtülemineku-wormelitega ja lihtsa käeliigutusega, kuid see ei paranda wiletsat olukorda, mis walitsemas on ja mis tekkinud selle musta poliitika ajamise tagajärjel. Kodanline klass ja kapitalistlik ühiskond elawad üle terawat kriisi ja nendel on tung musta poliitikat rahwahulkadele...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Pälson, tegin Teile juba kaks märkust, nüüd teen kolmanda ja olen sunnitud Teilt sõna ära wõtma. (R. Pälson (töörp.): Ka juhatusel on walus kuulata.)

Põllutööminister **A. Kerem**: Rkl. Reesen rääkis kellegist ringkonnawalitsejast Liiwist. Ma pean tähendama, läinud jaanuaril on sellele ringkonnawalitsejale ettepanek tehtud kohalt lahkuda, mille peale ta ka on lahkunud. Ühtlasi on palutud kriminaalpolitseid juurdlust ette wõtta, kas nendel kuulujuttudel, mis ringi on käinud, alust on.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna-wõtjaid enam ei ole. On esitatud 2 ülemineku-wormelit: esimene motiweeritud rkl. Reesen'i poolt ja teine lihtülemineku-wormel rkl. Liigand'i poolt.

Rkl. Reesen'i motiweeritud ülemineku-wormel on järgmine: „Wabariigi Walitsuse wastust Riigikogu liigete J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus ära kuulates, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse wastuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Teine — lihtülemineku-wormel on esitatud rkl. Liigand'i poolt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletuse Riigikogu liigete J. Reesen'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Wiljandi maakonna riigimaade IV ringkonna walitseja tegewuse kohta Adawere mõisa töölistelt maade ärawõtmise asjus, — läheb päewakorras edasi.“

Häälendamisele tuleb rkl. Reesen'i ülemineku-wormel. (H ä l e t a t a k s e.) Rkl. Reesen'i ülemineku-wormeli poolt on 22

häält, vastu 33, sellega on rkl. Reeseni ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb lihtülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on lihtülemineku-wormel vastu wõetud.

Et koosolek juba 2 tundi on kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 12 päewal.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate (kaasrentnikkude) seisukorra kohta.

Põllutöeminister **A. Kerem**:

Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kaasrentnikkude küsimuses olen waremaltki mõnda arwamist awaldada wõinud. Käesolewa arupärimise puhul tuuakse ette mõned üksikud kohad, kus kaasrentnikud asuwad. Minul ei ole põhjusi ümber lükkama hakata, et ühes ehk teises mõisas kaasrentnikud olemas on, just ümberpöörduvalt, tahaksin tutwunemiseks ette tuua, missugustes ringkondades kaasrentnikka kõigerohkem asumas ja missugustel tingimistel on nemad sellesse seisukorda sattunud.

Lugu on järgmine: Kaasrentnikkude instituut on tekkinud ühelt poolt selle tagajärjel, et maareformi teostamise algaastatel wäga suur tung maa järele oli. Kui ministerium wallanõukogule, ütlemine, 20 krundi wäljaandmiseks esitas, siis wallanõukogud, vastu tulles kohalikkudele nõudmistele, seadsid sagedasti 40 kandidaati ülesse, mille juures 20 esimest kandidaati põliste ehk premeeste õigusega kruntide peale määrati ja ülejäänud osa — kõrwalrentnikuna ajutise krundi tarwitmise õigusega. Neid õigusid on antud kas 6 aasta, ühe aasta ja mõnel pool kolme aasta peale jne. Sagedasti on kõrwalrentnikka loodud ka ilma põllutöeministeriumi teadmisetä. Põllutöeministeriumil ei ole iialgi soowi ega usku olnud kaasrentnikkude sisse, kuid selle peale waatamata teatud arw on neid siiski pa-

ratamata nähtuseks maareformi teostamisel. Teiselt poolt on kaasrentnikka tekkinud ka riigimaadeülemate korraldusel, nimelt järgmistel põhjustel: Esimestel aastatel ei saadud planeeritud mõisaid wälja anda, waid pidi ka planeerimata mõisaid wälja antama, kandidaate üles seades wallanõukogu kaudu. Kuid pärast, kui mõisad planeeritud said ja krundid uuesti wäljaandmisele tulid, siis seadsid wallanõukogud sagedasti lõpulikult kandidaadid üles wäljaspool endisi, sest sel ajal olid sõdurid sõjawäljalt tagasi, kes suuremate eesõigustega esinesid, nij jäid paljud endistest, kes juba enne olid ajutistel kruntidel maad harinud, kõrwale. Riigimaadeülematel, kes kohtasid wälja läksid andma, tuli sarnaseid ajutisi rentnikka kõrwalrentnikkude näol maaga rahuldada. Siis weel mõned üksikud juhtumised, kus kaasrentnikka teistel põhjustel on määratud. Igatahes kaasrentnikkude arw on suur eriti Lõuna-Eestis. Nii on ministeriumi andmete järele Wõrumaal praegu rahuldamata kaasrentnikka 395, Walgamaal — 108 ja Tartumaal — 141, kokku 644. Kaasrentnikka on weel Wiljandimaal, Wirumaal, Harjumaal ja üldse Põhja-Eesti maakondades. Kuid siin on nende arw niiwõrd wäikene, et riigimaadeülemate koosolekul täiesti kindel oldi, et neid kaasrentnikka meil korda läheb maaga warustada ja mingisuguseid erilisi abinõusid Põhja-Eestis selleks waja ei lähe. Kaasrentnikkude kohta Saaremaal ei ole ministeriumil korda läinud täielikka andmeid saada.

Nende andmete järele otsustades on kaasrentnikkude küsimus teraw, eriti Lõuna-Eestis. Wabariigi Walitsus on küsimust kaalunud, kuid et siin wäga mitmete wastukäiwate huwidega tegemist, ei ole Wabariigi Walitsusel korda läinud seaduseelnõuga esineda, mis käesolewat küsimust wõiks lahendada. Igatahes walitsuse ringkondades on arwamine, et Lõuna-Eestis kaasrentnikkude küsimus ilma sarnase wahelesegamata ei lahene. Üksikud riigimaadeülemad on katseid teinud pooli kokkuleppele wiia ja teatawal määral on see ka õnnestanud, kuid see protsent, mis Wõrumaal kunni 25%-ni ulatab, ei paku siiski sarnast wõimalust, mis lõpulikult kaasrentnikkude küsimust aitaks lahendada. Järjekult tuleb Wabariigi Walitsuse arwamisel wastaw seaduseelnõu wälja töötada ja wastuwõtmiseks Riigikogule esitada, et Riigikogu

oma lõpusõna selles asjas wõiks ütelda, kuidas tekkinud kaasrentnikkude instituuti korraldada? Seda ette kandes, wõin ka lõpuküsimise peale wastata, misugusel otstarbel on loodud sarnased korraldused, mille järele maasaajate huwid kokku pörkawad, — seda on loonud maa-reform. Kuidas tahab Wabariigi Walitsus kõrwalrentnikkude asja lahendada. Wabariigi Walitsusel on praegu selles asjas ainult esialgseid kawatsusi. Wabariigi Walitsus aga arwab wõimaliku olewat selles asjas esineda seaduseelnõuga Riigikogule, siis on wõimalus Riigikogul enesel lõpusõna ütelda.

Juhataja L. Raudkepp: Kas arupärijad on rahuldatud põllutöömistri wastusega?

L. Johanson (sd.): (kohalt): Põllutöömistri seletused arupärijaid ei rahulda. Teen ettepaneku kohel awada läbirääkimisi.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Johanson'i poolt on tehtud ettepanek kohe läbirääkimisi awada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Awan läbirääkimised.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Iga uus päew toob maareformi teostamise alal wäärnähtusi esile ja näib, nagu oleksid kõik jõud selleks koondatud, et ellu wiia maareformi nii, nagu see meie põlluharija rahwa huwidele ei wasta. (J. Holberg (põl.): Kas Teie ka põldu olete harinud?) Siit Riigikogu kõnetoolilt on arupärimistes just kõige enam kõneldud puudustest ja seaduste rikkumistest maareformi teostamise alal. Täna on ka terve rida arupärimisi seda küsimust puudutanud. Siit on tähelepanu juhitud selle peale, kuidas maa juhitakse, nagu mingisuguse kindla kawa järele, wõimalikult nende ringkonna liigete kätte, kes kuuluvad jõukahi hulka ja kes senni põlluharimistööst eemal on seisnud, ning kellest nii paljud ei kawatsegi isegi ka mitte tulewikus põllutööd omale kutsetöök wõtta.

Siit on näidatud ka nii paljudel puhudel, kuidas just mõisatöölised, kes põlwest põlwe on maad harinud, maast nüüd eemale tõrjutakse.

Üht sarnast wäljatõrjumiswiisi puudtabki käesolew arupärimine, mille kohta ütelda ei saa, et see sündis eelmise walit-

suse tegewuse ajal, ja et raske on praegusele walitsusele etteheiteid teha, eestkätt just põllutöömistrile.

Wähe sellest, et suur osa mõisatöölisest maast, korterist, tööst ja igapäewasest leiwast on ilma jäetud. Wähe sellest, et need, kellele maad antud, seda liiga wähe ja rasketel tingimistel on saanud.

Üks osa endistest mõisatöölisest asetati teiste kõrwale talu kaaspidajateks. Sinna asusid nad lootuses, et tööd tehes suudawad jõuda iseseiswateks põllumeesteks. Tegid tööd. Muretsesid inwentaari. (J. Holberg (põl.): Kas selle kahe aasta jooksul?) Katsusid wiljakandwamaks muuta maad, mis pidi jääma neile eluülespidamise allikaks. Ja nüüd? Nüüd on tulnud aeg, kus nende sennise jõupingutuse waew, nende tulewik nagu läbi lõigatakse. Nüüd, kus nad sel ajal, kui maad ümberkaudu wälja anti, endid kaasrentnikkudena küllalt kindlad tundsid olewat ja sellepärast mujalt maa-saamise wõimaluse lasid mööda minna. Nende kaasrentnikkude wäljakangutamisel ja wäljatõstmisel peab tahtmata arwama, nagu oleks siin otse mõne kindla kawaga tegemist. Neil kaasrentnikkudel, keda wälja kangutatakse, ei jää nüüd muud üle, kui, et nad peawad oma tööwaewa maha jätma, ning oma raske waewaga ja rasketel tingimistel saadud laenuka muretsesid inwentaari maha müüma ja kui laastatud inimesed maanteele minema, ilma, et teaks, kuhu poole, sest et uue elukorra algamine on praeguste tööstusliikkude ja majandusliikkude kitsikuste juures liig raske, tihti isegi wõimatu. Nii proletariseeritakse meie kodanikka walitsuswõimu ja eriti põllutöömisteeriumi kaasabil. Häwitatakse meie kodanikkude eraomandust, mis nad suure waewaga saanud. (J. Soots (põl.): Kas siis sotsid ka eraomandust tunnistaswad?) Ütlesin juba, et ei taha teiega waielda. Nii wõetakse meil hulka-del kodanikkudel elu ülalpidamise wõimalused ära, häwitades nende eraomandust sel ajal, kus suure paatusega hüütakse: „Eraomandus on kõigile kindlustatud“. Nii loodakse meil nähtust, mille nimi on — pauperism. Et see kõik tunnistas meie riigiwõimu organiseerimisandest, tegewusest positiivses, ülesehitawas sihis, ma usun, et seda keegi ei tule tõendama, ka isegi mitte need härrad, kes istuwad seal paremal pool ja wahele hüüawad.

See on täiesti lubamata nähtus. Meie riigi wastawa ametkonna, põllutöoministeriumi ülesanne oleks pidanud olema just sarnaste nähtuste ära hoidmine selle asemel, et neid nagu otse plaanikindlalt tekitada. Ja, et siin mingi kindla kawa järelle on talitatud, sellele otsusele peab tahtmata tulema. On tahetud maaharijaid kodanikka ainult ajutiselt rahuldada lootes, et edaspidi ajad tulewad, kus seda ajutist kindlustust wõib lõpetada ja selleläbi tekkinud rahulolematust lihtsalt tähele panemata jätta. Ja nüüd on siis see aeg kätte jõudnud. Kas nij käidakse inimeste õigustega ümber? Need, kes nüüd kui ajutised rentnikud lahkuma peawad, on tihti enam õigustatud maad saama, kui need, kes kohale jääwad. Kuuleme, mis nad ise ütlewad; (Põllutöominister A. Kerem: Kes on rääkinud, et lahkuma peawad?) Neid on hakatud wälja tõstma. Mul on siin käes kiri Mõnistest: Jaanuarikuul 1921 a., kui Mõniste mõisast ja selle mõisa päralt olewatest karjamõisadest planeeritud kruntisid wälja anti, sai meid, kui ajutisi riigirentnikka määratud põliste juurde, muist poole ja muist kolmanda osa krundi kasutajaks, sellepeale waatamata, et meil ajutistel palju suurem maasaamise õigus on, kui neil, kes põlisteks said määratud, meist on suurem osa Eesti wabadussõjast osawõtjad.“ (J. Holberg (põl.): Sõjast osawõtmine on palju laiem mõiste.) Ma arwan, et kõik ilmas on palju laiem, kui Teie, härra Holberg, sellest aru saate... „Ja oleme suuremalt jaolt samasuguse maasaamise õigusega, kui põlisedki. Määras meid kruntidele nõukogu sama õigusega rendi aja kohta, kui põliseidki. Nüüd aga, 9. oktoobril 1923 a. teadustas meile V ringkonna riigimaadewalitseja Wõru maakonnas, et riigimaadewalitsus meie maa ja hoonete rendi- ja üürilepingu üles ütleb ja rendi- ja üüriwahekord saab 1. maist 1924 a. lõpetatud.

Kas ei ole see wäljakangutamine? Krundid on nii suured planeeritud, et wabalt wõiwad ajutised ja põlised neid kasutada, sellepärast siis meid ajutisi põlisteks nimetamiseks takistusi ei wõi olla.

Peale selle wõime meie, kui ajutised, meile praegu rendileantud maatükist korraliku harimise juures ennast ja oma perekondi ülal pidada, niisama wõiwad ka põlised nende käes olewa maatüki peal rahulikult elada ja oma perekondi ülal

pidada, kui nemad aga maad korralikult hariks.

Kui meid aga maast ilma jäetakse, ehk mõni wakamaa popsikohana antakse, nõnda kui olewat lubatud, ei leia meie mitte õigeks, sest siis ei ole meil kuskil suurte perekondadega ülespidamist ei ka peawarju leida, pealegi oleme siis sunnitud oma majapidamist ja kõik muu ära häwitama, sest mõne wakamaa suuruse koha peal ei ole wõimalik midagi pidada ja meie, kui põllumehed, kes peale põllutöö muud ametit ei tunne, langeme wilet-sasse seisukorda.“

Niisugused on need kirjad kõik, mis on tulnud just eestkätt Wõrumaalt, Walgamaalt ja ka teistest maakondadest. Ma olen näitusi selle seisukorra kohta toonud juba käesolewa arupärimise põhjendamise juures. Siin selles näituses, mis ma täna ette kandsin, on kogu selle asja tuum kokku wõetud. Sellepärast oleks teiste näituste ettekandmine ülearune, kuna põllutöominister ise seda seisukorda ei eita, kuigi see teda praegu ei näi iseäranis huwitawat. Kõike seda waadeldes näib, nagu oleks meil põllutöoministeriumi poolt mingisugune uus liikumine sünnitatud, mille järele tahetakse hulgale inimestele üle maa jüripäewa, kui Eestile nii väga traditsioonilist päewa walmistada. On ka näitusi toodud minu poolt ja seda ka käesolewas kirjas, et kaasrentnikud nii tihti väga hästi sennistele koh-tadele wõiksid jääda; sennistele rentnik-kuudele maad jätkuks mitme perekonna ülalpidamiseks, kuid takistused tulewad just põllutöoministeriumist ja temale alluwate ametnikkude poolt.

Kõrwalrentnikkude küsimuses on tegemist maareformi teostamise alal sarnase wäärnähtusega, mis siis, kui sellele piiri ei panda, paljud Eesti riigi kodanikud otse äärmisesse wiletsusse tõukab, paljudelt perekondadelt ülespidamise ära wõtab ja nende waranduse ära häwitab. Ma arwan, et see küllalt tõsine küsimus on selleks, et Riigikogu oma tähelepanu tema peale peaks pöörama. Sellepärast oleme õigustatud nõudma, et Wabariigi Walitsus siin korraldusi teeks selles sihis, et kõrwalrentnikkude küsimus saaks wõimalikult pea nii otsustatud, et need kodanikud wõiksid oma perekondadega oma töö, põllutöö juurde jääda, wõiksid jätkata selle töö tegemist, mis neile ainsaks elukutseks senni on olnud.

Wabariigi Walitsus peaks tarwitusele wõtma kiired abinõud selleks, et kõrwalrentnikkude wäljatõstmine saaks seisma pandud, et sellele uuele liikumisele piir saaks pandud. Selles sihis esitame meie ülemineku-wormeli järgmisel kujul: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastus Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate (kaasrentnikkude) seisukorra kohta, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus ajutiste maapidajate (kaasrentnikkude) seisukorra kindlustamiseks tarwilikka korraldusi teeks, — ja läheb päewakorras edasi.“ (W a h e l h ü ü d e d paremalt poolt. L. Johanson (sd.) ära minnes: Härra Holbergile wastan ma erajutuajamises.)

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra ministri wastus selles osas, kus tema lubab esineda wastawa seaduseelnõuga Riigikogu kaudu, wõiks ju arupärijaid rahuldada. (J. Soots (põl.): Kes lubas?) Härra minister lubas ja ma olen sellega wäga rahul. Minule näitab, et praegune minister seda küsimust wähe tõsisemalt wõtab, kui eelmine ja loodetawasti selle seaduseelnõuga läheb korda tulewiku jaoks kindlaid juhtnõõre kaasrentnikkude kohta maksma panna. Olgugi, et see kahjuks natuke hilja tuleb. Praeguste määruste ja seaduste järele on õigus Wabariigi Walitsusel iseseiswalt ilma Riigikogu poole pööramata, maareformi teostamise kohta määrusi wälja anda. Kaasrentnikkude seisukorra lahendamiseks oleks pidanud algust tehtama juba paar aastat tagasi. Kuid parem on siiski hilja, kui mitte kunagi. Weel parem on, kui see seadus Riigikogu kaudu esitatakse, siis saaks rahwaesitus ka oma arwamisi awaldada selle kohta ja küsimust käsitada sellest seisukohast wälja minnes, kuidas seda parlamendi enamus otstarbekohasema leiab. Kuid üks asi, mis härra ministri wastuses rahuldada ei wõinud, oli see, millest härra minister waikides mööda läks ja mida arupärimises kõige rohkem oli puudutatud, see on ülesütlemise küsimust ei arwanud härra minister mitte tarwilikuks puudutada. Lugu seisab selles, et siin on andmed ette toodud, mille wastu ka härra minister ei waidle, selle

tõenduseks, et mitmedkümmend perekonnad neist kaasrentnikkudest on sunnitud ülesütlemise tõttu kohtadelt lahkuma. Neile on juba üles öeldud. Ometi leitakse, et see küsimus on sedawõrd tähtis, et seda eriseadusega tuleb lahendada ja selle tõttu peab siis õigusega küsima, millega on õigustatud sarnane ülesütlemine. (Põllutööminister A. Kerem: Need on lepingud.) Aga neid wõidak ka pikendada. (J. Soots (põl.): Mis ütlewad asunikud selle kohta?) Ei pruugi ju üles ütelda. Ülesütlemine ripub ära maaomanikust, see on, käesolewal juhtumisel riigist. Ma ei leia põhjusi, miks riik on sunnitud üles ütlemise. See ei ole riiklikult mitte tark tegu. (J. Soots (põl.): Asunikud ole on ka üles öeldud.) Just selle küsimuse juures tahtsin peatada. Rendileping öeldakse siis ülesse, kui tahetakse, et järgmisel aastal automaatselt edasi ei kestaks. Kui tahetakse, et lõppenud rendileping ilma uuendamata edasi kestaks, ei ole mingit põhjust seda rendilepingut üles ütelda. Ma tahaksin uskuda, et omal ajal kaasrentnikkude kruntidele paigutamisel selleks pidid mõjuwad põhjused olema ja nüüd neid kaasrentnikka kõrwaldada tahetakse, peab küsima, kas asjaolud on muutunud käesolewal aastal. Sellest saab põllutööminister ja saawad Riigikogu liikmed aru, et põllumajanduslikust seisukohast wälja minnes ideaaliks oleks maa kõigile normaaltalu suuruses anda. Wäga otstarbekohane ja neile inimestele oleks ka palju kasulik, keda sinna asetatakse, kui talu terwelt käes on. Kuid seda ideaali praegu kätte ei saa. Ei saa kätte neil põhjustel, mida siin härra põllutööminister seletas, nimelt, et maasoowijate arw oli niiwõrd suur, et oli wõimatu kõiki rahuldada. Nendest maasoowijatest aga, kes rahuldamata jäid, wõib olla, olid paljud samasuguse õigusega maasaaamiseks, kui need õnnelikud, kes krundi kätte said. (J. Soots (põl.): Küll neil ikka wähem õigust oli, kui teistel.) Ma wõiksin täiendada neid andmeid, mida härra minister siin ette tõi, weel mõnede tähendustega. Wõiksin tuua näitusi selle üle, et just samaõigustatud maasaajad jäid kaasrentnikkudeks ja mõnel juhtumisel jäid nad täiesti maast ilma. Maareformi teostamise määruse §§ 41 ja 42 räägiwad sellest, et ka enne maade planeerimist antakse maad kasutamiseks wälja. Antakse neid wälja maa-

harijate ühingutele, kui need ühingud on asutatud põllutöoministeeriumi poolt heakskiidetud põhikirja järele. Nende maaharijate ühingute liikmeteks võetakse vastu ainult õigustatud maasaajad, keda wallanõukogu omal koosolekul üles seab. Sarnaseid maaharijate osühinguid oli igal pool ja kõige rohkem wist Saaremaal, kus peaaegu kõik mõisad, ligi 80 anti wälja sarnaste ühingute liikmetele. See sündis täiesti maareformi teostamise määrustes ettenähtud korras. Need on üles seatud wallanõukogude poolt ja täiesti õigustatud maasaajad. Seda ütleb ka maareformi teostamise määruse § 43, et maaharijate ühingute liigetel, kes omi maid korralikult harinud, on maa wäljaandmisel eesõigus maasaamiseks. Maa wäljaandmisel pärast planeerimist selgus aga, et maad ei jätkunud kõigile osaühisuse liigetele. Seda oleks pidanud omal ajal, siis kui osaühisuste liikmete nimekirjad kinnitusel olid, wallanõukogud ja maakonnawalitsused arwesse wõtma, et ühingu liigete arw § 42-ga piiratud on. Siis ei oleks sarnaseid küsimusi tekkinud. Kuid osaühisuste asutamisel wõeti arwesse just seda asjaolu, et maasaajaid tõepoolest nii palju oli, et kõigile normaalal kahehobuse taludest isegi pool wäiksemad maa-alad suutsid ikkagi elu ülespidamist wõimaldada. Pärast planeerimist aga lubati ministeeriumi poolt ainult igale krundile üks kandidaat üles seada, mille tõttu ka tegelikult suur arw neist, kes senni osaühisuse liikmena maad harinud, sellest lõpulikul wäljaandmisel ilma jäid. Ma arwan, et härra Soots'il on ka selge, et näiteks 40-st osaühisuse liikmest need 20, kes maast ilma jäid, et need sama õigustatud maasaajad olid, kui teised. (J. Soots (põl.): Liikmed kõik ei ole mitte sama õigustega.) On ka neid, kellele olid kohad antud ja kes ei ole mitte põlluharijad. Maasaajate nimekirjade kokkuseadmisel waadatakse just selle järele, et maad saaks need, kes teda hariwad. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Riigimaadeülem on wallanõukogu koosolekul selle juures, kui kandidaatide nimekirjasid kokku seatakse ja temal on kohuseks järele walwata, et nimekirjad saaks seadusele wastawalt kokku seatud. (J. Soots (põl.): Nüüd eksite!) Teil on wist endal kah teada, et see niiwiisi sünnib, kuid arusaadawalt hääleõigus on

nõukoguliigetel, aga protesteerimise õigus on riigimaadeülemal, kui tema leiab, et seadust on rikutud. Iseenesest mõista ei saa tema wallanõukogu otsust mitte muuta, waid temal on õigus kaebtusega esineda wallanõukogu otsuste kohta, mille tagajärjel mõnigi kord kohus sarnaseid otsuseid muuta wõib. Ma tõin siin ette üksikuid juhtumisi, kus § 43. põhjal maasaajaid on wälja jäetud nimekirjadest sel lihtsal põhjusel, et kruntisid ei jätku kaasrentnikkude jaoks. On ka teisi juhtumisi, kus kaasrentnikka kohtadele asetatud — niihästi omawalitsuse asutuste, kui ka isegi riigimaadeülemate poolt. (Wahelhüüe põllutöominister A. Keremi poolt.) Härra minister, ega kaasrentnikku keegi ei paiguta krundile ilma põhjaliku järelekaalumiseta, waid igakord arutatakse sisuliselt küsimust, kas on otstarbekohane seda teha ja kus ilmsiks tuleb, et on tõesti sarnane seisukord, et seda wõimatu teisiti lahendada ja inimene ilma maata elamise wõimaluse täiesti kaotaks, asetatakse tema kaasrentnikuks. Kui need üksikud juhtumised igakord niiwiisi on otsustatud wäga põhjalikult olukorda kaaludes, siis peab ütleva, et üles ütelda kaasrentnikka ainult siis wõiks, kui makswad ei oleks enam need põhjused, mis olid 2 aastat tagasi. Kas need põhjused on nüüd kõrwaldatud wõi kas neid kõrwaldama hakatud? Kui meie selle küsimuse juurde asume, siis peab igatahes ütleva, et asjaolud on peajontes ikkagi sarnased, nagu 2 aastat tagasi. (J. Soots (põl.): Ei ole sugugi!) Siis, tähendab, lähewad meie arwamised lahku, aga kui asjaolud on muutunud, siis igatahes maareformi teostamise asjus wõin konstateerida ainult halwemaks minemist. (J. Soots (põl.): Wõib muutuda.) Wõib olla, selles mõttes wõib muutuda, et kui kaasrentnik aastapäewad on maatükil kuidagi ära elanud, ja on suutnud omal hinge sees hoida, tema tulewal aastal, pärast maa ärawõtmist, ühiskonnalt peab abi saama minema. (M. Martinson (põl.): Tulewal aastal lähewad kõik abi saama.) Arwan, et oleks tarwis selle eest hoolitseda, et abisaajaid wõimalikult vähem oleks, mitte aga neid kunstlikult sünnitada. On maakondasid, kus kaasrentnikka iseäranis palju on, nii kui Lõuna-Eestis, Wõrus, Walgas jne., kuid leidub neid ka igas teises maakonnas. Suure maasoowijate arwu üldised põhju-

sed seisawad selles, et ei ole praegu mitte wõimalik leida muudel aladel teenistust, nagu seda enne sõda wõimalik oli. Meie tööstus kiratseb ja olukord on ka sellepolest wist endisest halwemaks muutunud, et tööstuslikud ettevõtted sulutakse tööpuuduse tõttu. Tähendab, seisukord selles mõttes läheb ka halwemaks. Need inimesed, kes enne leidsid teistel aladel tööd, olid sunnitud maatüki peale asuma ja ajutiselt maatööd omale wõtma, et sellest ülespidamise allikat leida. Ja need inimesed ei leiaks praegu teist ülalpidamise wõimalust, neil ei ole mitte kuhugile minna, kui neid nende maadelt wälja tõstetakse, selle tõttu peaks tingimata teine koht neil enne teada olema, kus kohal nemad wõiksid elada, ja teenistust leida, kunni ülesütlemisele asutakse. (J. Soots (põl.): Seda ei ole meil weel.) Härra Soots wist ikkagi tunnistab ka põhimõtet, et inimese ülespidamine peab kindlustatud olema. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kui ta tööd teeb.) Siin on just inimese tööst kõne — arwate, et kaasrentnik ilma tööta seal maatükil oma leiba saab. Kuid teie tahate nähtawasti talt seda töötegemise wõimalust ära wõtta, et ta tööd teha ei saaks ja kui teie ei anna tuhandetele inimestele töötegemise wõimalust, siis häwitate rahwamajandust ja tallate õigluse põhimõtteid. (Wahelhüüe paremalt poolt: Teie tegite seaduse.) Siin ei ole mitte seadusest jutt, waid jutt on sellest, et neilt inimestelt, kes maad on selle seaduse järele saanud, seda käest tahetakse ära wõtta. Kui sellest kõnelda, ei saa wist keegi mitte ütelda, et oleks neil inimestel loodud parem elamiswõimalus, seda ei ole neil mitte, ja niikaua, kui seda tehtud pole, niikaua on nende wäljatõstmine sealt enneaegne. Oleks wäga õige, kui Riigikogu soowiawalduse wastu wõtaks, et wähe-
mast senni, kunni see küsimus seadusandlikult mitte lahendatud ei ole — rentnikkude wäljatõstmine seisma pannakse.

A. Kärner (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! 1919 a. kewadel anti hoolekande alla wõetud mõisad Saaremaal nõndanimetatud maaharijate ühisuste kätte, kunni maaplaneerimiseni. Need ühisused harisid söötijäänud mõisade põllud ülesse kahe aasta jooksul, ühisuste liikmed lootsid, nagu see nende rendilepingutes ka tähendatud, pärast

planeerimist maad saada, sest ühisuste liikmed olid mõisade ümbruskonnas wabadikud — endised mõisatöölised. Kui aga 1921 a. kewadel esimesed planeeritud kohad wälja anti, siis said maad eestkätt wabadussõja sõdurid, kelledest paljud kaugemalt tulnud ja enne kunagi mõisatöölised pole olnud. Need sõdurid said normaaltalud nendest mõisadest, mida maaharijate ühisused üles harinud. Et aga suurem hulk maadsaanud sõdurid normaaltalusid üles harida ei suutnud ja et endisi mõisatöölisi osauhisuste liikmeid kuhugile asetada ei olnud, siis määrati nemad sõdurite kaasrentnikkudeks.

Arwesse wõttes, et Saaremaal wabadikka — mõisatöölisi — rohkesti ja mõisamaid wähe — planeeriti järgmistel aastatel wäiksemad talud ja ka nendelegi asetati olude sunnil tihti 2 asunikku. 1920 a. planeerimisel tehti aga suuremad kohad, kui olud nõudsid, tähele panemata jättes omawalitsuse esitajate planeerimise komisjoni liigete protestisid, sest nendes komisjonides oli enamuse ametnikkude käes. 1920 a. planeeritud mõisad, kuhu kaasrentnikud määratud, asuwad Saaremaal enamasti kõik mere läheduses, kus asunikud ühtlasi ka kalamehed on, sellepärast on tungiw vajadus, et kaasrentnikkudele saaks nende käes sennini olnud maatükid ka põliseks jäetud, sest ka popsidele-kalameestele on lapikest maad tarwis, et wähemalt lehma ja lammast pidada. Kaasrentnikka nende käes senni pidada olewatest kohtadest wälja ajada oleks lihtsalt kisendaw ülekohus täisõiguslikkude wabariigi kodanikkude wastu, — mis ära wõtab neilt elamise wõimaluse. Minu arwates peaks põllutööstusministeriüm niisugused mõisad uuesti planeerima, sest ainult siis oleks wõimalik asanikkude ja kaasrentnikkude wahelkorda paremini lahendada. On ju niihästi sõdurid — isamaa kaitsjad, kui ka kaasrentnikud — endised maaharijad ühisuste liikmed ja mõisatöölised, mõlemad õigustatud maasamiseks. Kohad saaksid siis küll wäikesed, aga mere lähedus wõimaldab äraelamist. Kordan weel, põllutööstusministeriüm peaks niisugused mõisad uuesti planeerima. (Wahelhüüe paremalt poolt: Missuguse seaduse põhjal?) siis oleks mõlemil wõimalik ära elada, asunikul ja tema kaasrentnikul.

J. Woiman (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Põllutööstusministeriümil oli

algusest peale teada, et kaasrentnikkude küsimus üht ehk teist viisi lahendada tuleb, sellepärast, et juba sellest ajast peale, kui maareformi teostama hakati, tekkis kaasrentnikkude asi päewakorrale. Kui põllutöoministeeriumis oleks tahetud asja tõsisemalt võtta, siis oleks pidanud ammu selleks eeltöid tegema, et kaasrentnikkude küsimust lahendada. Väga rõõmustaw on kuulda, et praegune põllutööminister härra Kerem selle küsimusega tegemist on hakanud tegema ja seaduseelnõu kokkuseadmisele asunud. Kahjuks ei tähendanud härra põllutööminister neid põhimõtteid, mille põhjal tahetakse kaasrentnikkude küsimust uue seaduse läbi lahendada. Hurwitaw oleks kuulda olnud, missugusel seisukohal ka Wabariigi Walitsus selles küsimuses asub. Arwan, kui oleks tahetud õieti küsimust lahendada, siis oleks pidanud põllutöoministeeriumi määrustes, mida õige ohtralt on välja antud, ette nähtud olema see lahendamise viis. Juba algusest peale oleksid võinud lahendatud saada need küsimused, mis eriti terawaks olid läinud. Paljudes mõisades planeeriti mitmed krundid nii suured, et nende peale wallanõukogu kaks pidajat määras, üks päris pidaja ja teine kaasrentnik. Mina arwan, et sel juhtumisel, kus wallanõukogu leidis võimaliku olewat ühe koha peale kahte paigutada, leidis, et wõiwad ära elada kaks perekonda, siis wõiks neid kohti väga hästi poolitada. Paljudes kohtades on wallanõukogu sarnase ettepanekuga esinenud ja kandidaatide ülesseadmisele asunud. (J. Soots (põl.): Kas asunik kude liit arwab, et wõib poolitada?) Ma ei tea asunik kude liidu seisukohta, räägin ainult üksikutest juhtumistest, kus seda teha oleks wõinud. (Põllutööminister A. Kerem: Paljudel juhtumistel on seda tehtud.) Oleks hea, kui seda kõigil juhtumistel tehtaks. Enne seda, kui hakatakse kaasrentnikkude küsimust lahendada, öeldakse neile rendilepingud üles, wisates neid sellega kuuse alla. Ma wõiksin näitusena tuua Tsooru mõisa kaasrentnikkude palwe, millega nemad pööravad põllutöoministeeriumi poole ja kui lubatakse, kannan seda ette. Palwe on järgmine:

„Tsooru mõisa kaasrentnikud on mitmel korral palwega pööranud Teie poole kruntide poolitamise asjus, kuid senni pole meie, allakirjutanud kaasrentnikud, veel

wastust saanud. Sellepärast julgeme veel kord palwega esineda Teie poole ja tähelpanu allseiswate seletuste peale pöörata.

Tsooru mõisa planeerimise puhul juhtiti tähelpanu selle peale, et krundid mainitud mõisast on planeeritud väga suured, kuna õiguslikka kandidaate väga palju oli. Seda wõttis ka arwesse wallanõukogu ja omal koosolekul, just kruntide wäljagamise puhul tegi ta otsuseks mõisa ümber planeerida. Seda otsust kuulda saades ei protesteerinud kaasrentnikud omal tähtajal kandidaatide nimetamisel, arwates, et ametiasutused, kelle alla asi kuulub, isegi korraldusi teewad. Pealegi wõeti wallanõukogu poolt nimeliste kandidaatide hulka isikud, kellel sugugi ei olnud õigust maad saada, näituseks: 1) krunt nr. 32 peale nimetati Jakob Peterson, tolleaegne wallanõukogu liige, ei ole wabadussõjast osa wõtnud, 2) krunt nr. 42 peale Aleksander Luik, tolleaegne wallawanem, ei ole wabadussõjast osa wõtnud, ei ole ka mõisatööline, 3) krunt nr. 6 peale nimetati Jaan Hindrikson, ei ole wabadussõjast osa wõtnud, krunt nr. 36 peale nimetati August Jaek, kes on olnud sõjawäejuht, 5) krunt nr. 9 peale nimetati Johannes Kuusik, kes on wiinapõletamise pärast kohtu poolt trahwitud. Wallanõukogu protokollist on näha, et tolleaegne wallawanem ja nõukoguliige Luik ja Peterson pole isegi koosolekult lahkunud, kui nendele krunt määrati. Kuulda saades, et ametiasutused pole reageerinud wallanõukogu otsuse peale, krunte tükeldata, pöörasid kaasrentnikud veel kord wallanõukogu poole toetada kaasrentnikkude palwet, millele wallanõukogu jaatawalt wastas. See otsus anti ka maakonnawalitsusele teada asja rewideerimise alla wõtmiseks. Wõru maakonnawalitsus, asja uuesti rewideerides, otsustas: põllutöoministeeriumi tähelpanu selle peale juhtida, et Tsooru mõisast planeeritud kruntide õigustatud kaasrentnikud maaga rahuldatud saaks.

Rahuldamise wõimalus on olemas, sest normaaltalu krundid on planeeritud 20—28 tiinuni. Maa wäärtust silmas pidades, wõiwad kruntide tükeldamise korral veel täiel määral elujõulised majanduslikud üksused kujuneda, mida ka wallanõukogu on paaril korral tõendanud. Tegelikults tunnistuseks on ka nähtus, et Tsooru mõisast on planeeritud 13 ühehobuselise krunti ja kõigil on neil juba samasugune elujõuline majapidamine, nagu kahehobuse

kruntnikkudel. Kaasrentnikkude hulgas on palju eesõiguslikka kandidaata, kellel maareformi seaduse põhjal õigus on maad saada. Tegelikult wabadussõjast osawõtja on nüüd sunnitud kaasrentnikuna olema sõjawäejoosiku ehk salawiinapõletaja juures, mis ei sobi praeguse demokraatliku korraga, waid mõjub halwawalt nende peale, kes oma elu on pannud kaalu peale Eesti iseseiswuse eest wõideldes. Hiljuti on kohalik riigimaadeülem teinud põlistele asunikkudele korralduse, lubada omast krundist meile igale ühele popsi-koht: lubamine notariaalselt kinnitada ning temale 15. septembriks sisse anda, et siis sellest meile, kaasrentnikkudele, teatada. Sellega leiawad isegi wastawad ametkonnad, et 6—11 wakamaalise maa-lapikese peal saab tegutsew perekond ära elada. Meie arwamise järele oleks riiklikult palju kasulikum, kui meile kõigile antaks see maa-ala kätte, mille peal meie juba 3 aastat oleme elanud. Ka ei ole meil nii wäheese maalapi peal kuidagi wiisi wõimalik hobust pidada, kuna ilma hobuseta ka läbi ei saa, olgugi et popsi-koht. Selle aja sees oleme endale muret-senud tarwilise inwentaari, töö- ja kari-loomad, mitmel isegi palju paremad, kui põlistel asunikkudel. Meie ei lähe maaah-nitsemise peale wälja, waid palume Teid ainult meid rahuldada seaduslikus korras, sellega mis meil juba on, seda maad, mis meie käes praegu on, jäädawalt meile kindlustada. Kui ju arwamine wõib tek-kida, et krundid wõiwad natukene wähe-poolsed saada, siis julgeme Teie tähel-panu selle peale juhtida, et Tsooru mõisast on planeeritud: 1) koolikrunt 15 waka-maad põllumaad, ühes wastawa heina-maaga, mis weel kasutamata ja ei kawat-setagi kasutada, 2) sawitehasele on 40 wakamaale weel juurde planeeritud nor-maal talukrunt. Tehas töötab auru järele ja seda maad tehase otsekoheseks ülespi-damiseks ei tarwitata, sest endise omaniku ajal töötas tehas weel intensiivsemalt en-dise maa-ala juures. Nii et tehas kasutab juurdeplaneeritud maad just eraotstar-beks, millel ei ole midagi ühist tehase ülal-pidamisega.

Kõigi nende ülal ettetoodud andmete tõenduseks lisame siia juurde ära kirjad Tsooru wallanõukogu protokollidest nr. 11 ja nr. 6, ära kirja Wõru maakonnawalit-suse protokollist nr. 39 ja ära kirja Tsooru mõisast planeeritud kruntide suuruse üle,

mille peal kaasmaaharijad asumas nr. 1295.“

Järgnewad palujate allkirjad.

Tänawu suwel, kui põllutööminister, härra Kerem, puhkusel oli ja juhtumisi Antslasse jõudis, käisid Tsooru mõisa rent-nikkude esitajad härra Kerem'i juures ja palusid, et neid senniks oma kohtadele jäetaks, kunni seadusandlikul teel kaas-rentnikkude küsimus lahendatakse. Härra Kerem isiklikult lubas seda teha. Nüüd on 7. oktoobril s. a. Wõrumaa 5-da ringkonna riigimaadeülema poolt Tsooru mõisa kaas-rentnikkudele üles öeldud, olgugi, et härra põllutööminister neile suusõnaliselt oli lubanud senniks kohtadele edasi jääda, kunni kaasrentnikkude küsimus lahenda-tud saab. Oleks wäga soowitaw, et Riigi-kogu poolt soowiwaldus wastu wõetaks, et nendele kaasrentnikkudele enne üles ei öeldaks, kunni see asi seaduslikult lahenda-tud saab. Sellega saaks paljud kaasrent-nikud rahuldatud. Tähendaksin weel selle peale, et nüüd, kus kaasrentnikka wäga palju, need inimesed sellega wäga wilet-sasse seisukorda satuksid, kui neid järsku koha pealt kõrwaldataks.

R. Weiram (töörp.): Käesolewal ke-wadel öeldi ringkirjaga, mis oli awalda-tud riigimaadeülema poolt, kaasrentnikud üles, need kaasrentnikud, keda see asi puudutas, olid sattunud niisugusesse seis-u-korda, kus ei teatud, mis teha, kas käes-olewaks suweks wilja maha külwata wõi mitte. Neid mõisasid oli terwe rida, näi-tuseks Tsooru, Kõrgepalu, Wastse- ja Wana-Roosa mõisad, niisama Tilsu mõis ja muid teisi, Erastwere mõis jne. Sel ajal, muidugi mõista, sattusid kaasrentni-kud niisugusse ärewasse seisukorda, mee-leollu, et nad ei teadnud, mis teha, tööd jätkata wõi mitte. Need arupärimi-sed, mis on esitatud Eesti sotsiaaldemo-kraatliku tööliste partei rühma poolt kui töörahwa esitajate poolt, nendega ei ole parempoolsete käest jõutud kehwikutele midagi weel wälja pressida. Tähendab, praegune walitsus ei suuda seda töö-rahwa masset, seda kehwe-mat kihti maal kui mujal, mitte rahuldada. Oleme seda mitu korda tähendanud, et töörahwas suudab sellest seisukorrast ainult siis wälja pääseda, kui walitsewa kodanlise korra alusmüürid purustab, enne aga ei wõi juttugi olla, et töölisteklass, iseäranis maal mõisatöölised sellest olukorrast wälja pääsewad. Neile muidugi tähenda-

takse, waat, teie ei seisa riiklikul alusel, teie ei tunnista seda riiklikku korda. Olge head, härrad, minge maale ja öelge, et teie tunnistate seda riiklikku korda ja kas teate, teid peksetakse siis mõisast välja. Teie wõite hallparunite ja tõusikute juurde minna, ja seal seda rääkida, aga kui teie lähete töörahwa hulkadesse, siis ma ütlen, et teid seal minema aetakse. Minul oli juhus minna ühte mõisa, kus härra põllutööminister mitte töörahwa hulkade juurde ei läinud, waid sõitis seal minema. Mina ei saa niisugust riiklikku korda iseäranis mõista, ei saa ütelda, et meie seisame sel riiklikul alusel. Iseenesest mõista, et kodanlise korra poolt kehwa töörahwa turjale istutatud paised on need, mis teid kord peksawad. Teie põhimõte, et teie seisate riiklikul alusel — proowige seda ütelda töörahwale ja tähendage, et teie asi kõik korras on, siis teie näete, kas teie olete riiklikul alusel wõi mitte? Teie leiata oma kannad mitte juba siis mõisast, sest teid peksetakse seal wälja. Teie seda küsimust mitte lahendada ei taha ja ei suudagi. Sellepärast teie ka hirwitate nende arupärimiste peale, mis esitatakse ja lükkate need tagasi ja ütlete, et teil alati kõik asjad korras on.

Teie hirwitate nende arupärimiste peale, nii kui ma tähendasin, ja need ei ole teile muud midagi, kui ainult naeruks ja sellega tahate teie ütelda, et kõik on korras ja lähete lihtülemineku-wormeliga päewakorras edasi ja niiwiisi kaitsete te kehwa kasusid. Põllutööminister A. Kerem: Rääkige kõrwalrentnikkudest ka natukene.) Need kõrwalrentnikud ongi just teie südame peal, kes teile rahu ei anna, kõrwalrentnikkudest teie lahti ei saa. Ma juhtusin ühe mõisa, see on — Tilsu mõisa, kus töölised tulid ja ütlesid, et oleksid nemad meid otsekohe maha tapnud, sest nüüd tapetakse nii kui nii meid juba wähehaawal. Proowige teie rääkida nendele oma riiklikust seisukohast. Tähendab, ei ole teist teed kui ainult üks, et meie seisukoht ja kogu töörahwa ühise wäerinna seisukoht on see, et niikaua, kui töörahwas ei ole arusaamisele jõudnud, et kõik see kiht, keda teie olete meelitanud oma poole lubamistega, mida teie lubate ainult oma häälekandja „Kaja“ läbi rahuldada, kuid tegelikult teie midagi ei tee kehwa asunikude ja maaharijate kasuks. (Hulgalised wäelühüded.) Mullu tulid

iseigi streigid lagedale, näituseks Wäimela mõisas, kus kolmepäewaline streik oli. Ma küsiksin, mis põhjal need niisugused nähtused tekiwad, kas põllutööminister ka teab sellest asjast wõi mitte. (Hulgalised wäelühüded paremalt poolt.) Kes suudab seda küsimust lahendada? — Seda küsimust suudab lahendada ainult töörahwa walitsus. Mul on meeles eelmise Riigikogu walimise ajast, kolm aastat tagasi, sellel puhul käisid „Waba Maa“ weergudest läbi härra Otto Strandman'i sõnad, kus tema tähendas, et waadake, praegusel ajal ei saa lahendada maareformi teostamist nii, nagu ta oleks pidanud teostatud saama, sellepärast, et kui meie tahaks seda nõnda lahendada, nagu see õigus oleks, see sünniks aga rewolutsiooni teel. Seda aga meie sündida ei lase, sest see oleks enamline rewolutsioon, kuid meie seda rewolutsiooni ei taha. Tähendab, et töörahwa rewolutsioon wõiks päästa maareformi niisugusest seisukorrast, missugune ta praegu on, teda uuele alusele seada ja siis wõiksid ka kõik teie pailapsed, armulapsed, need ringkonnawalitsejad, onupojad kõrwaldatud saada, kes ka kaasrentniku niisugusesse raskesse seisukorda on pannud. Kes kõrwaldab praegu neid kaasrentnikka sellest raskest seisukorrast? Kas kõrwaldatakse seda sel teel, et mõisast ei anta kehwikute lastele kooliruume, näituseks Põlgaste mõisas, kus wõeti kooliruumid mõisa laste käest ära ja anti mõisasüda eraomanikule — wõrrale isikule — tarwitada. (Wäelühüde paremalt poolt: Mis eraomanikule? Naer.) Tähendab, teie oma meelele, öeldes lihtsalt tööliste keeles. See maa antakse nendele, kelle kohta wallanõukogu on otsuse teinud maad mitte anda, waid... (Wäelühüde paremalt poolt: Kas Teie ise aru saate, mis Teie räägite?) Saan nii palju aru, et teie ei suuda põllumajandust päästa sellest kuristikust, kus ta praegu on, sellepärast, et teie taskuhuwid on suured ja teie rahakott ei lase seda mitte sündida. Praegusel ajal maasaamises peetakse silmas rikkaid, saawad need, kellel õigust saada ei ole. Wõtame kaasrentnikkude küsimuse. Kui palju on neid, kes maad on saanud? Põline mõisatöeline, temale anti maad kaheks aastaks kätte ja nüüd pidi tema kõik, mis tema kahe aasta jooksul oli jõudnud koguda, ära müüma jne. Siin jääb ainult üks kü-

simus, et ainult töörahwas ühisel jõul päästab ka maatörahwast sel teel, kui ta ei nast organiseerida jõuab ja selle walitsuse asemele maksma paneb oma töörahwa walitsuse.

Juhataja **L. Raudkepp** (kõlistab).

Põllutööminister A. Kerem: Riigikogu liikme Weiram'i sõnad on sedawõrd selged, et nende wastu polemiseerimine täiesti tühja tuule tallamine oleks. Rkl. Johanson oli wähe kurjem, aga tema parteiseltsimees, kes tema järele tuli, õiendas seda asja nii, et ma loodan, et rkl. Johanson'il nii mõnigi asi selgeks saab, kui tema oma parteiseltsimehega läbi räägib. Ainult ühe asja peale tahtsin mina siiski tähendada; siin toodi ette, nagu oleks asunud põllutööminister kaasrentnikkude kiires korras wäljatõstmisele. Kui siin lepinguid ülesse on öeldud, mille tähtpäew mais lõpeb, siis on see ainult korralik asjaajamise wiis ja seda peab iga ametnik tegema. Kawatsusel on kaasrentnikkude kohta seadusega esineda ja Riigikogule see wõimalus anda, seda seadust ühel wõi teisel kujul wastu wõtta. Siis on loomulik, et Riigikogule peab ka käed wabaks tegema, et ta seadust, kui ta selle niisugusel ehk teisel kujul wastu wõtab, et ta seda ka läbi saaks wiia. Kui aga ministerium ruttaks lepinguid sõlmima, aga pärast need sellele seadusele ei wastsaks, siis oleks minu arwates ministeriumi poolt siin takistuste walmistamine Riigikogu tahtmisele ja selles mõttes tahtsin õiendada, et praegusel ülesütlemisel mingisuguseid wastolusid ei ole minu isiklikkude arwamistega, ega Riigikogu, ega Wabariigi Walitsuse korraldustega, waid siin on tegemist wäga seaduspäralise asjaajamise wiisiga. Loodetawasti on Riigikogul wõimalus enne kewadet seda küsimust lõpulikult ära otsustada, nii et ülesütlemine kawatsetawa seaduse käsitamiseks ainult waba wõimaluse annab, mitte aga küsimust ära ei otsusta ühes ehk teises silhis.

B. Oja (töer.): Härra Soots'i huwitas see, et missugused on asunikkude liidu seisukohad. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kas Teie hakkate siis kõigi huwisid rahuldama?) Mina pean ütlema, et asunikud on seda asja wäga palju arutanud, sest see on üks walusamatest küsimustest olnud, sest see on üks suurem

küsimine, kui teised. Tuleb ette, et üks on suurema õigusega, kui teine. Tuleb tihti ette, et ühe koha peale on määratud kaks sõdurit, mitte nii nagu härra Soots seal arwab, et üks on sõdur ja teine on kommissar, waid nii, et need mõlemad on ühesugused sõdurid. See küsimus on meie kongressil arutamisel olnud ja kongressi otsus oli sarnane, et kui kohad niiwõrd suured, et neid poolitada wõiks, nii et mõlemast poolest saaks ühehobuse talu, siis wõiks neid poolitada, kui mõlemad pooled seda soowiwad. Need seisukohad on esitatud põllutööministeriumile. Siin peab aga tähendama seda, et tänawu kewadeni põllutööministeriumis üldse ei teatud, kuidas seda poolnikkude asja lahendada. Praegune härra põllutööminister on igatahes selle küsimusega tegemist teinud ja selle kohta oma ettepanekuga ka esinenud. Ainult ühte asja pean ma praegu ka tähendama, et juba suwel lubas härra põllutööminister kiires korras sarnase seaduse, mis poolnikkude küsimust lahendab, wälja anda. Kuid senni ei ole meil midagi teada, kui kaugele selle seaduse wäljatõttamisega on jõutud, ja ka praegu ei luba härra põllutööminister tähendada, kui kaugele see poolnikkude asi on wiidud. Igatahes asunikkude liit ja asunikud ise mõistawad hukka sennise ülesütlemise. Praeguse ülesütlemise juures wõib tekkida ametnikkude omawoli tarwitamine, mille üle igatahes kahelda tuleb, kas põllutööministerium suudab seda ära hoida, et üks ja teine poolnik saab wälja tõstetud, ilma et tal kohta oleks, kuhu ta läheb.

Juhataja **L. Raudkepp:** Sõnasoowijaid enam ei ole, on esitatud kaks ülemineku-wormeli, üks motiweeritud rkl. Johanson'i poolt ja teine lihtülemineku-wormel rkl. Jaanis'e poolt. Motiweeritud ülemineku-wormel käib järgmiselt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale, riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate — kaasrentnikkude — seisukorra kohta, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus ajutiste maapidajate — kaasrentnikkude — seisukorra kindlustamiseks tarwilikka korraldusi teeks ja läheb päwakorras edasi.“ Teine ülemineku-wormel on järgmine: „Riigikogu, Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigi-

kogu rühma arupärimise peale riigile wõõrandatud maade ajutiste pidajate — kaasrentnikkude — seisukorra kohta ära kuulates, läheb päewakorras edasi.“

Hääletamisele tuleb motiweeritud ülemineku-wormel. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Rkl. Johanson'i ülemineku-wormeli poolt on 25 häält, wastu 30, seega tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Jaanis'e lihtülemineku-wormel. (Hääletatakse, loetakse hääli.) 32 hääleaga 24 hääle wastu on lihtülemineku-wormel wastu wõetud.

7. I. Seljugin'i, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Teatawasti maksab Petserimaal praegu sõjaseisukord. Kohalikule rahwale tundub see koormawana ja kutsub esile hõõrumisi ja kokkupõrkeid politseiga, kes sõjaseisukorraga kokkukõlas on erakordse wõimuga warustatud.

Tähele pannes, et asjaolud, mis sõjaseisukorra jätkamist tingisid, ammu möödunud on, et elanikud loowa töö juurde on jõudnud, mis normaalseid tingimisi wajawad, pöörab Riigikogu Wene rühm Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Millega seletab Wabariigi Walitsus sõjaseaduse jätkamist Petserimaal siiaajani?

2) Millal mõtleb Wabariigi Walitsus sõjaseisukorda Petserimaal lõpetada?

Tallinn, 13. nowembril 1923 a.

(Allkirjad) I. Seljugin.

W. Grigorjew.

J. Solowjew.“)

W. Grigorjew (wn.): Господа народные депутаты. Русская фракция вносит запрос правительству о существовании военного положения в Печерском уезде. Текст запроса вам уже известен. Предлагаю запрос этот принять.

Juhataja **L. Raudkepp:** Asun selgitamisele, kas arupärimise-ettepanekut tarwilik arw Riigikogu liikmeid toetab. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepa-

neku on toetanud 29 Riigikogu liiget, seega on arupärimise-ettepaneku wastu wõetud.

8. H. Allik'u, W. Kangur'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi territooriumil. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Waatamata selle peale, et Eesti wabariik ligemalt neli aastat ühegi riigiga sõjajalal ei seisa, kestab sõjaseadus edasi Tallinnas, piiriäärsel maaribal ja raudtee piirkonnas. Sellepärast paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Missugustel põhjustel ei ole ära kaotatud sõjaseadus kogu wabariigi territooriumil?

2. Millal kawatseb Wabariigi Walitsus seda teha?

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu järgmise arupärimiste-koosoleku päewakorda.

Tallinn, 24. okt. 1923.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) H. Allik.

W. Kangur.

P. Keerdo.“)

H. Allik (väljasp. rhm.): Ligi 4 aastat ei seisa Eesti wabariik ühegi teise riigiga sõjajalal. Selle aja jooksul on likwideeritud rewolutsioonilist romantikat, sest on ju ajad muutunud normaalseteks ja nagu tõendawad kodanlised ajalehed, on need normaalsetest normaalsemad. Meie ei hakka seletama seda, kuiwõrd ajad tõesti normaalsed ja waidlema selle üle, et Eesti kodanlus normaalsetel aegadel sama raskeid diwidentisid lõikab, kui mittenormalsetel. Ja kui praegu wast spekuleerida ei saa sahariiniga ja hapude heeringatega nii lähedalt, kui aastat 4 tagasi, siis mõnes riigiwaranduse ülewõtmise komisjonis ikkagi 30.000 marka päewas wõib teenida, nagu selle üle hiljuti nutsid „Postimehe“ mehed kitsarõpalise ülewõtmise puhul, kes nähtawasti ilma jäänud sellest demokraatlikust nisast.

Mis aga normaalsetel aegadel kadunud ei ole, see on sõjaseadus. Mille jaoks on kehtmas sõjaseadus praegu Tallinnas, Petserimaal, piiriääres ja raudteede piirkonnas? Wastuse selle peale saame, kui waatame, kelle wastu meil sõjaseadust

tarwitatakse. Keda on tassitud 4. aasta jooksul peale sõja lõppemist ja keda tassitakse praegugi sõjakohtu ette. Rõhuw enamus neist on töölisliikumise tegelased, keda wõetakse wastutusele tsaariseaduste §§ 102. ja 129. põhjal. Kelle ajalehti on sulgunud siseminister oma kindral-kuberneri õiguse põhjal, mis tal sõjaseaduse põhjal on? Töölislehti. Missugused organisatsioonid sulutakse sõjaseaduse tõttu, tassitakse nende warandus kaitsepolitseisse, topitakse nende juhtiwamad tegelased türmidesse ja saadetakse wahest weel kaugemale. Need on jällegi töölisorganisatsioonid. Tuletame meelde ainult noorproletaarlaste ühingu, Pärnumaa sotsialistliku noorsoo ühingu ja tööliisspordiselts „Herkules'i“ sulgumist.

Sõjaseadust on tarwitatud tööliklassi wastu. Sõjaseadus on muutunud piiramisreisukorraks töörahwa wastu. Ja kuidas wõibki see teisiti olla kodanlikes riigis, kuigi see riik põhiseaduse järele peab olema demokraatlik, kus kõik kodanikud seaduse ees üheõiguslikud.

Paremalt poolt wõidaks ju ette tuua, et siseminister on ennastalgawalt wõitlust pidanud sõjaseaduse abil kõrtside ja mängupõrgute wastu. Härrad teewad ju wahest nalja ja ei ole paragrahwi, mis nalja, olgugi labase nalja tegemise ära keelaks ministrile ka siis, kui tema käsutada on tsaariaegne kindral-kuberneri nagaika. Sarnast labast nalja tehti ka Tallinna kõrtside ja Monte-Karlode wastu wõitlemises, mis wäga elawalt meelde tuletas don Kihoti wõitlust tuuleweskitega.

Tegelikult ei ole kodanlusele sõjaseaduse abil kurja tehtud mitte habemekarwa wäärtki. Sõjaseadust ei ole tarwitatud ei saherdajate, kõrtsmikkude, mängupõrgu ja teiste lõbumajapidajate ega riigiwaraste wastu, sest kõik saherdajad ja hangeldajad töötawad ju kõigi kodanlise korra preestrite poolt pühakstunnistatud ja kõigi tsaari- ja demokraatlikkude seaduste poolt kaitstud eraomanduse kogumise ja eraalgatuse põhimõtetel. Ja misjaoks ei wõiks ööd läbi lahti olla kõrtsid ning töötada mängupõrgud, sest kristlik moraal ütleb, et inimene ei ela mitte ainult leiwast, waid ka wabariiklikust puskarist ning Prantsuse wahuwiinast.

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun mitte ebakohaseid sõnu tarwitada.

H. Allik (wäljasp. rhm.): Ja mis on riigiwaraski muud, kui sama waranduse ja eraalgatuse põhimõtte järeikäija, kelle süü ainult selles seisab, et ta ei oskanud oma soomusetegemist kokkukõlasse wiia makswate seadustega niipalju, et ta sabast ei oleks kinni saanud prokuröör. Töölisklass, see on aga midagi muud, tema ei kogu warandust, tema ei tee äri, tema ei priiska ega praali — tema on sellepärast süüdlane ilma pehmendawate asjaoludeta. Wanasõna ütleb, et kui kala mädanema hakkab, siis hakkab mädanemine peast peale. Kodanlus armastab ka wahest wäga palju räuskata ideedest ja ideelisest wõitlusest, kuid ei ole kellegi saladus, et ta praegusel ajal ideoloogiliselt pankrotti on jäänud. Ja seda wäga lihtsalt, sest et ta pankrotti on jäänud ka majanduslikult ja poliitiliselt. Eraalgatus ei ehita üles rööbastest wäljalöödud majandust ja kiidetud demokraatia paljastub ikka rohkem. Kodanline ideoloogia on sellepärast muutunud kitkutud wareseks, kes ei tõuse ega tõuse kõrgemale maapinnast. Tõusewa klassi—proletariaadi ideoloogia on temast tugewam, olgugi, et proletariaat praegu wõitleb ainult ideeliste abinõudega, sest mitte tema käes ei ole kuulipildujad, suurtükid ja aeroplaanid. Sõjaseaduse edasikestmine näitab, kuidas on lugu kodanlise ideoloogiaga, kui tema toetuseks wõetakse tarwitusele sõjaseadus ja kindral-kuberneri wõim.

Meie teame, et ka see arupärimine rändab sama teed, mida mööda rändawad kõik arupärimised demokraatlikus parlamendis, wälja arwatud need, milliste puhul on tarwis teha tormi weeklaasis ja enne walimisi näidata, et meie kodanlised erakonnad on süütud kui sündinud lapsed, kes ei salli teps mustust, nagu see hiljuti sündis ipsbergiaada puhul, kus püha kolmainus — teedeminister, „Atlanta“ ja „Aseri“ direktor ühes isikus tehti ohwritalleks, kes kõik maailma patud kannab. Kuigi käesolew arupärimine saab wastu wõtmiseks tarwisminewad 25 häält ja kuigi tema peale siseminister wastab, millise wastuse sisu juba ennem teada on ja kuigi siis läbirääkimised tulewad, siis wõetakse ikkagi wastu lihtüleminekuwormel, nagu see olema peab ühes parlamendis, mis on demokraatlik.

Kuid härrad, sellega kisute teie jällegi ühe wiigilehe oma demokraatialt, sest sellega näitate teie, et sõjaseadus on demokraatlikus riigis üks wäga ja wäga

normaal nähtus, kinnitate asjaolu, et ei wõi juttugi olla isegi demokraatias kodurahust, waid kodanlus ja töörahwas asuwad, waatamata, et möödnud 4 aastat klassisõja lõpust, siiski sõjaseisukorras.

Ieen ettepaneku see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetawad 20 Riigikogu liiget — seega tagasi lükatud.

9. P. Keerdo, (Arupärimise-ettepaneku
H. Allik'u ja tekst:
J. Tomp'i aru- „12. oktoobril s. a. su-
pärimise-ette- luti siseministri määruse
panek Waba- põhjal töörahwa ajaleht
riigi Walitsu- „Töö Lipp“. Ajalehe was-
sele töölisaja- tutaw toimetaja ja wälja-
kirjanduse andja K. Tomberg ning
sulgumise lehe ärijuht W. Trommel
kohta. wangistati kaitsepolitsei
poolt. 15. oktoobril konfis-

keeriti kaitsepolitsei poolt töörahwa ajaleht „Töörähwa Lipp“ esimene number juba trükimasinas ja suluti leht samuti siseministri määruse põhjal enne, kui sellest ühtegi numbrit oleks saanud ilmuda.

Senni on siseminister alati rõhutanud, et ajalehed sulutakse ainult kohtuotsuste põhjal. Ja olgugi, et senni mitte wähe tööliste lehti pole kohtuwõimude poolt sulatud, on siseminister sel korral läinud weelgi kaugemale: ta pole oodanudki kohtuotsust, waid on sulgunud tööliste lehed ajal, mil töörahwal eel seisab walimiswõitlus kodanlusega omawalitsuste walimistel, mil parunite landeswehr enast organiseerib wõimuhaaramiseks Eestis, isegi ilma mingi kohtuotsuseta. Weel enam, siseminister pole piirdunud ainult ilmuwate töölistelehtede sulgumisega, waid on sulgunud isegi need ajalehed, mis weel ühtegi nummert pole saanud wälja anda, nagu meie seda nägime „Töörähwa Lipu“ sulgumisel. Kuna Eestis põhiseaduse järel eeltsensuuri pole, ja „Töörähwa Lipp“ juba trükimasinas ära konfiskeeriti, siis ei saanud selle sulgumisel üldse põhjuseks olla lehe kirjutused, waid sulgumismäärus oli nähtawasti alla kirjutatud juba ammu enne, wõib olla juba lehe registreerimisega ühtlasi. Seega pole käesolewal juhtumisel tegemist üksiku lehe sulgumisega, waid siin on tegemist kogu

klassiwõitluse alusel seiswa töölisajakirjanduse sulgumisega.

Kõike seda silmas pidades paneme Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel nimetatud töölisajakirjanduse sulgumine teada?

2) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus wõtta wastutusele neid, kes süüdi töölisajakirjanduse sulgumises?

3) Kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus edaspidi kindlustada töörahwale samasugust trükiwabadust, nagu see on kodanluses?

Tallinn, 16. oktoobril 1923.

Nr. 18.

(Allkirjad): P. Keerdo,
H. Allik,
J. Tomp.“)

P. Keerdo (töörp.): Omawalitsuste walimised lähenewad, walimiseelse kihutustöö-hooaeg on alanud. Need kodanlised ja poolkodanlised lehekused, kes lugejate puudusel olid sunnitud seisma jääma, on hakanud enne walimisi jälle ilmuma ja katsuwad wähemalt walimiste ajalgi hinge sees pidada. (Wahelhüüepahemalt poolt.) Teie tundsitate, et see teie kohta käis, härrad sotsialistid. Mitte ainult see pole walimiseelne kihutustöö hooaja alguse tundemärk, et hinguselelänud lehekused jälle ilmuwad, waid palju rohkem see, et klassiwõitluse alusel seiswad töölistelehed sulutakse. Peaegu matemaatilise täpipealsusega on korrdunud see, mille tunnistajaks meie olime enne Riigikogu walimisi. Töölisajakirjanduse sulgumine on saanud enne iga uut esituskogu walimisi, olgu need Riigikogu wõi maakonnanõukogu, linnawolikogu wõi wallanõukogu walimised demokraatliku wabariigi siseministri traditsiooniliseks toiminguks. Töölisajakirjanduse sulgumise tagamõte on niiwõrd selge, et see mingisugust selgitust ei tarwitse. Kuidas laialised töölishulgad seda sulgumist wastu wõtawad, selleks lubage, et ma tutwustan ühe kirjaga, mis ühele sulatud lehele saadeti. (Wahelhüüeparemalt poolt: Mis teie töölistest teate?) See on lühikene kiri ja käib järgmiselt: „Saatke minule lehte üks kuu edasi; olen warem ikka kauema aja peale tellinud, sest siit on raske tihem tellimisi ära saada. Praegu ei julge ma aga pikema aja peale tellida, kuna maakonnanõukogude walimised ees ja meie

leht enne walimisi muidugi jälle kinni panakse.“ Kuna minul aga teada pole, et need härrad, kes siin istuwad, peale töörahwa esitajate, mõistaksid, mis põhjust annab selleks arupärimiseks, siis lubage, et ma teid asjaoluga täiesti objektiivselt tutvustan. Wõib olla, olete kuulnud, et Eesti töörahwal mõne aja eest korda läks välja anda oma häälekandjat. Töörahwalehe toetamise küsimust on arutatud wäga sagedasti töölisorganisatsioonide koosolekutel. Pole ühtegi koosolekut, kus päewakorras töölisajakirjanduse toetamise küsimus ja kus see küsimus oleks otsustatud eitawalt. Kui teile näib, et see ebaõige on, siis olge lahked ja kutsuge kokku awalik rahwakoosolek, päewakorda wõttes selle küsimuse ja teie saate nägema, missuguse otsuse see koosolek teeb. (K. Wirma (sd.): Teie tulete julaimama siis. Wahelhüüded paremalt poolt: „Ühendus“ ilmub, lugege edasi! „Waba Maa“ ilmub ka! „Postimees“.) Wõib olla, et teie arwates on „Postimees“ ka sotsialistlik leht. (Wahelhüüed paremalt poolt: Lugege „Ühendust“. P. Treiberg (sd.): „Päewaleht“ on poolsotsialistlik leht, „Postimees“ täissotsialistlik.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun kõnelejat mitte segada.

P. Keerdo (töörp.): Tänu wabariigi siseministrile, kes endisi kindral-kuberneri õigusi tarwitab, ei ole töörahwalehel kindlate tellijate arw üle 6—7 tuhande saanud tõusta, aga üldine lugejate arw on kaugelt suurem. (Wahelhüüed paremalt poolt: Kaks nulli ütlesite rohkem.) Töörahwal on üldse niisugune wiis, et ta oma lehte seda enam loeb, mida rohkem ta demokraatliku wabariigi siseministri poolt taga kiusatakse. Teie, härrad, küsite wast, mis on nende lehtede nimed ja kuigi mul raske on otsekohe teile selle peale wastata, siis sellepärast, et minul mitte ei ole olemas niisugust kantseleid, nagu seda on härra siseministril, kus kõik sulutud lehed arwel ja kus kunagi ei eksita, kui waja trükikojale teatada, et need ja need lehed kunni wiimaseni kõik sulutud ja kuigi wahest mitte kõiki korruga ei suluta, siis mitte sellepärast, et selles kantseleis oleks eksitud, waid sellepärast, et tööliste pennidest tahetakse teenistust anda paberiwabriku-

tele ja trükikoja omanikkudele ning kaitsepolitseile. Meil, tööliste esitajatel, on tulnud teidki enam kui korra tülitada raskest riigiehitamise töös selle küsimisega: mispärast on sulutud „Tallinna Tööline“, „Punane Täht“, „Meie Hää!“ „Töö Lipp“, „Töörahwa Hää!“ jne. (K. Wirma (sd.): Rohkem neid ei olegi, kui Teie ette kandsite!) Noh, Teie muidugi seda ei tea ja, nagu öeldud, on ka meil wõimatu kõiki neid sulutuid, konfiskeeritud ja häwitatud meeles pidada. Aga töörahwas ei lase mitte oma häälekandjat nii kergesti tappa. Kui üks suluti, ilmus uus proletaarlane, kes walmis oli oma wabadust ära andma proletariaadi ühise asja eest. Praegu on kõne „Töörahwa Lippust“ ja „Töörahwa Sõna“st“. Ma kardan, et härrad neid lehti aega pole saanud lugeda ja isegi mitte neid numbrid, mille eest „Töö Lippu“ toimetaja kaitsepolitseisse ja sealt Wene uulitsale tiriti. Pean oma kohuseks teid nendega pisutki tutvustada. Waatame kõige enne „Töö Lippu“. See leht suluti tsariaegse kubernangu asutuste seaduse § 23 lisaparagrahwi 19 p.p. 14 ja 18 põhjal, ette tuues, et leht riikliku korra ja julgeoleku wastu kirjutusi on awaldanud. Millised on siis need riiklikku korda ja julgeolekut äwardawad kirjutused? Siseministri määrustes pole neid öeldud, aga tuleb oletada, et need kirjutused on need, mida kaitsepolitsei on heaks arwanud punase pliiatsiga ümber piirata. Kui meie nüüd waatame neid kirjutusi, mida kaitsepolitsei on ära märkinud, siis näeme, et kõige pealt „Töö Lippu“ 17. numbris, mis ilmus 14. oktoobril on järgmine kirjutus: „Eesti tööliste ja käsitööliste, kõigile töötawatele asunikkudele ja kalameestele.“

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun siin mitte ette kanda neid kohti ja üldse seda, mis on Eesti riigi wastane kirjutus.

P. Keerdo (töörp.): Ma pean oma kohuseks Riigikogu liikmeid tutvustada nende põhjustega, mille pärast lehed kinni pandi, ja kui ma seda mitte ei teeks, siis ei oleks teil üldse ka teada, miks seda tehti. Nii siis minul on täielik õigus seda ette kanda ja täitsa imelik on see, et juhataja niisugusel korral märkuse teeb. Ja mida kirjutatakse siis siin? Siin kirjutatakse: „Kas Saksamaa tööliste ja kehwa talurahwa poolt, wõi Saksa mõisnikkude (parunite) ja kindralite poolt?“

Kas üheskoos Saksa tööliste ja kehwa talurahwaga parunite landeswehri wastu, wõi ümberpöördult — ühes landeswehri-ga Saksa tööliste ja talupoegade wastu?

Selle küsimuse peale peab wastama Eesti tööline, maaharija — kogu Eesti rahwas. Ta peab edasi lükkamata selgusele tulema, missugune seisukoht wastab tema kasudele.

Walitsewad erakonnad püüawad tõendada, nagu ei oleks mingit tagurluse sõjakäigu hädaohtu — parunite ja Wene monarhistide kallaletungimist Eestile — karta. Nad waletawad. Nende omad ajalehed ei saa salata tõsiasju, et Saksamaal must tagurlus, — mille juhiks ja lipukandjaks junkur, parun, werine kindral — tahab sennise nõndanimetatud demokraatliku wabariigi kukutada. Praegune Saksa wabariik on hinge waakumas. Ta on rahwahulgad wiinud otsatusse wiltsusse.“

Juhataja **L. Raudkepp**: Teie kandsite siin ette seda, kus on öeldud „nõndanimetatud demokraatlik wabariik, kuid ma pean tähendama, et meil on täiesti demokraatlik wabariik ja palun Teid mitte sarnaseid sõnu ette kanda.

P. Keerdo (töörp.): Ma lugesin praegu Saksamaa kohta käiwat kirjutust, aga mitte Eesti kohta.

„Saksa rahwa suurem jõud — kakskümmendwiis miljonit töolist ja kehwat talupoega — ei taha seda näljawabariiki kaitsta. Nad tahawad luua oma walitsuse, tööliste ja talurahwa walitsuse, et maksud ja sõjakulude tasumine panna miljonääride ja mõisnikkude peale. Saksa nüüdne walitsus, nõndanimetatud demokraatlik walitsus peab lähemal ajal jäädawalt kukkuma, sest tema seljataga pole enam jõudu, teda pole kellegile tarwis. Juba nüüd ripub see wabas õhus. Tema kilbi alla toetawad tagurlased — kindralid, parunid ja keiserriiklaste organisatsioonid. Saksamaal, Baieris on mõisnikud ja muud tagurlased awaliku fascistliku diktatuuri maksma pannud ja kui seal weel täna ei walitse awalikult kuningas, siis sünnib see homme ja maksma pannakse monarhistlik walitsus, kus Willemit wõi mõnda muud troonile upitatakse.“

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun mitte ette kanda seda, mis Saksamaa kohta käib, waid arupärimisest rääkida.

P. Keerdo (töörp.): See käib ju otsekohe arupärimise kohta ja näitab selle arupärimise tarwilikkust ja ma pean tähendama, et kuigi juhataja omal wiisil kodukorda seletab, pean ma siiski seda ette kandma, et oma arupärimist põhjendada. Ja mina ei mõtelnudki kogu seda kirjutust ette kanda, waid ainult seda, mis arupärimisega ühenduses on ja mis just selle arupärimise wälja on kutsunud. Lõpuks kannan ette üleskutse lõpu, sest, wõib olla, et see üleskutse lõpp just see oligi, mis riiklikule julgeolekule hädaohulik olla. „Saksa rewolutsiooni wõit on Teie tulewiku küsimus!

Ainult rahwawaenlane ehk pime inimene wõib Saksa rewolutsiooni kaotust soowida, sest siis soowib ta kaotust wõitluses parunite ja landeswehride wastu. (J. Soots (põl.): Kas Teie ei ole siis landeswehri-ga ühes nõus.)

Ainult rahwawaenlane ehk arusamatu õhutab waenu nõukogude Wene-maa wastu, sellepärast, et see lubab Saksa töölisi toetada parunite ja teiste tagurlaste wastu.

Meie töörahwa esitajad ei karda Saksa rewolutsiooni.

Meie näeme selles muuseas Eesti rahwa jäädawat wabanemist hädaohust, mis parunite kujul meid ähwardab.

Meie kutsume teid toetama ka nõukogude Wenemaa punawäge wõitluses Eesti rahwa weriwaenlaste — parunite, landeswehri ja nende liitlaste wastu. Elagu wõitlus parunite ja landeswehri wastu! Elagu Saksa rewolutsioon.

Maha parunite landeswehr, Wene tsaarimehed ja nende otsekohesed ja kaudsed toetajad!“ See oli siis see kirjutus nr. 17.

Järgmine ja wiimane nr. 18. (J. Holberg (põl.): Kas tahate seda ka ette lugeda?) Wiimane number selles lehes, mis kinni pandi, on ka kaitsepolitsei ära märkinud.

Milles on siin siis riiklik julgeolek hädaohus? Kas selles, et rahwast üles kutsutakse walmis olema wõitluseks landeswehri ja tsaarimeeste wastu? Wõi selles, et konstateeritakse tõsiasja, et poliitsei on ära keelanud tööliste rongikäigud?

Ma ei taha härradega selle üle waielda, kas ja mis üldse siin kriminaalset on, nagu teate, lähewad selles meie waated lahku. Selles lehes oli tähendatud muuseas ka, et

dollar 1 miljard Saksa marka maksab, üleskutses töölistemaja ehitamise toetamiseks. Kas niisugune üleskutse riikliku julgeoleku hädaohlikuks teeb, jäägu teie otsustada. Mis puutub landeswehri üleskutsesse, siis on teil kõigil teada Baieri monarhistlaste riigipöörde katse. Saawad monarhistlased pukile, on Eesti iseiswus kõikuw. (Segane wahelhüüe J. Hünerson'i (põl.) poolt.) Teie, härra Hünerson, saate siis muidugi jälle komandantuuri hea koha peale, nagu Teie okkupatsiooni ajal olite. Aga seda ei saa ometi salata keegi, kes wähegi mõtelda suudab, et landeswehri hädaohht olemas. Peale selle, kui töölisajakirjandus selle Balti-sakste ringkirja, mis Saksamaal wälja anti ja mis kõigis kodanlistes lehtedes ilmus, ära trükkis, siis öeldi, et see olewat ainult kommunistide wäljamõeldus ja rkl. Schilling tuli ja ütles, et tema on saanud mingilt organisatsioonilt kirjutuse, kus tõendatakse, et see mitte tõi ei ole. Kui meie küsisime „missuguselt organisatsioonilt?“, siis ei öeldud meile seda mitte. Muidugi wõidakse ju kõiksugu kirju kirjutada. Aga kui see kõik ainult wäljamõeldus on, siis lubage minule „Waba Maa'st“ ette lugeda sõnum, mis see hiljuti tõi, nimelt, et Balti parunid jätkawad oma kahjulikku tegewust Balti riikide wastu. Läti saadiku ütelust Leedus tsiteeritakse seal...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Keerdo, see, mis „Waba Maa's“ on, ei käi päewakorra kohta. Kutsun Teid päewakorra juurde.

P. Keerdo (töörp.): See just käib otsekohe arupärimise kohta. Teie ei taha ometi ütelda, et Läti saadik Leedus oleks kommunist ja, et Lätimaal oleks kommunistlik kord, waid teie ise peate ütleva, et Läti walitsus on teile lähemal, kui meile. Kuid Läti saadik leiab, et see hädaohht tõepoolest olemas on. Ma arwan, et teie olete seda lugenud. Et ta lühikene on, kannan ma ta siiski ette. (loeb): „Selle tõttu, et Kowno ja Königsbergi wahel elaw ühendus on, läks mul korda kindlaid teateid Balti parunite kahjuliku tegewuse üle saada. Parunite organisatsioon on tõsiasi. Organisatsioonil on sõjaline ilme. Praegusel silmapilgul ei wõi muidugi rääkida selle organisatsiooni aktiivsest wäljaastumisest. Organisatsiooni ülesanne on...“

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Keerdo, ma kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

P. Keerdo (töörp.): Just nii, mida „Waba Maa“ wõis ära trükkida, selle eest suluti töölisteht. Ma leiain, et kui ma ei saa neid küsimusi puudutada, mille pärast arupärimine on esitatud ja mille pärast töölisteht suluti, siis ei ole üldse mingisugust wõimalust arupärimisi põhjendada. Selles kirjutuses ütleb Läti saadik selgesti, et see hädaohht on olemas, ja et nende organisatsioonide ülesanne on: „esiteks, liikmete kogumine ja organiseerimine, teiseks, salakuulamine Lätis ja teistes Balti riikides. Selle organisatsiooni liikmed käiwad salaja Balti riikides, iseäranis läbi Kowno. Balti riikides koguwad need salakuulajad kõige rohkem teateid sõjawäe organisatsiooni suuruse, sõjawäeasutuste jne. üle. Saadik L. Sehia, arwab, et Balti riigid peaks parunite kahjulikku tegewust silmas pidama, eraldi sellepärast, et neil mõtteosalisel Balti riikides on.“ Seda ütleb Läti saadik, tähendab, kodanlise walitsuse esitaja ja üks diplomaat, kes peab ütleva ainult seda, mida ta põhjendada saab, kuna ta teab, et iga tema sõna arwesse wõetakse. Ta ütleb selge sõnaga, et hädaohht olemas on. See iseenesest näitab, et see, millest töölistehed kirjutasid, õige oli. (J. Soots (põl.): Mis Teie selle Eesti riigi eest nii hoolitsete? Teie teda ju ei tunnista?) Ma saan aru, et teil on see ükskõik, teil ei ole Eesti riik mitte tähtis, teil on ainult oma kildkonna huwid tähtsad. Teil on tähtis, et teie kapitaal ainult suuremaid protsente kannaks, teil ei ole rahwa huwid silmas. Sellepärast teiega selle üle waidlema hakata oleks täiesti asjata. Tõepoolest on raske sellele selgeks teha, kes okkupatsiooni wõimuga käsikäes käis...

Juhataja **L. Raudkepp**: (Helistab.) Palun kuulata juhataja sõna! Ma tegin Teile juba kaks märkust selle kohta, et Teie päewakorrast kõrwale kaldusite. Teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan Teilt sõna ära.

P. Keerdo (töörp.): (püüab edasi rääkida.)

Juhataja **L. Raudkepp**: (Helistab.) Rkl. Keerdo, Teil ei ole enam sõna, palun juhataja korraldust tähele panna.

P. Keerdo (töörp.): (püüab ikka edasi rääkida. Saalis müra ja üldine ärewus.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 2 päewal.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 2.10 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu jätkab tööd. Ma konstateerin, et rkl. Keerdo kõne ajal peatasin mina teda mitu korda päewakorrast kõrwalekaldu misse pärast ja eriti kutsusin teda kolm korda päewakorra juurde. Kolmanda märkuse järele wõtsin, nagu kodukorras ette nähtud, rkl. Keerdo'lt sõna ära. Et aga rkl. Keerdo seda tähele ei pannud, waid edasi kõneles, sellega waheaja kuulutamise wälja kutsus ja seega Riigikogu tööd on takistanud, sellepärast teen ettepaneku rkl. Keerdo 2-ks koosolekuks wälja heita. (Wahelhüüe põllumeeste rühma kohtadelt: Wähe!)

Sõna on enesekaitseks rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Mind ei üllata sugugi see Riigikogu praeguse juhataja tegewus, et ta ette paneb mind wälja heita, kuid mulle tuli natuke ootamata see, kui ta mind peatas ja minule märkuse tegi seal, kus ma rääkisin päewakorras olewa küsimuse üle, kus ma just põhjendasin arupärimise tarwilikkust, mis täiesti kodukorra piirides. Teiegi peaksite selle eest hoolitsema, et kodukorda peetakse. (J. Tõnisson (rhw.): Selleks on ju wanematekogu.) Aga kui juhataja...

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma palun mitte arwustada juhataja tegewust.

P. Keerdo (töörp.): Mul on enesekaitseks sõna. (Wahelhüüe paremalt poolt: Selles ei seisa mitte enesekaitse.) Kui ma siin tõin ette põhjenduseks need asjaolud, mis näitasid, mispärast meie olime sunnitud selle arupärimisega esinema ja juhataja sel puhul sõna ära wõttis, siis näitas see, et teie üldse ei taha lubada arupärimisi põhjendada. Teie olete kogu aja rääkinud, et arupärimised tuakse ette ilma põhjendamata. Kui nüüd neid tahetakse

põhjendada, siis teie ei lase seda teha. Teil on nähtawasti tõepoolest walus kuulda neid asjaolusid, mida ma sunnitud olin ette tooma. Sellepärast sattusite teie ärewusse, sellepärast sattus ärewusse ka Riigikogu juhataja, kes niiwõrd tasakaalu kaotas, et ta maksvast kodukorrast kinni ei pidanud, waid lihtsalt seal märkuse tegi, kus seda harilikult mitte ei ole tehtud. Siin härra Riigikogu esimees hüüdis mulle wahele, et ma oleks wõinud appelleerida wanematekogusse. Kahtlemata ma oleks wõinud seda teha. Ma teen seda ka. (J. Tõnisson (rhw.): Omawoliliselt ei tohi ometi korda rikkuda.) Ma tean ka kodukorda wäga hästi. Kuid ma pean ühtlasi konstateerima seda, et Riigikogu juhataja on wäga sagedasti kodukorrast mööda läinud, mis iseenesest prowotseerib kodukorrast mööda minema. Riigikogu juhatajad, kui nad käsitawad kodukorda pahema tiwa wastu oma moodi, siis ei ole mingisugust lootust, et kodukorra piirides saaks küsimusi lahendada. Olgu näituseks toodud, et eelmises Riigikogus heideti mind ennast wälja täiesti kodukorra wastu, sest Riigikogu juhatus pidi pärast tunnistama, et see on sündinud eksiteel. Aga see asjaolu, et juhataja kodukorra järele ei käi, näitab ainult seda, et teie neid küsimusi, mis siin käsitatud, awalikuse ette lasta ei taha.

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun mitte isiklikkude asjade peale üle minna.

P. Keerdo (töörp.): Need nähtused on sellele demokraatlikule korrale wäga iseloomulised. Sellepärast ei imesta ma ka sugugi, kui neid küsimusi üles tõstes mult sõna ära wõetakse. Ja mitte ainult seda, waid ka koosolekust wälja heidetakse. See näitab ainult seda, et mitte ainult siseminister Einbund truu Wene tsaari Nikolai, Protopopowite, Plehwede ja Sipjaginite järelekäija pole, waid et see waim ka Riigikogu enamuserakondade üle walitseb.

A. Jõeäär (sd.): Härrad Riigikogu liikmed! Juhataja tegewuse wastu protesteerimiseks on kord ette nähtud Riigikogu kodukorras, ja kui küsimus kodukorras ettenähtud teel wanematekogus arutusele tuleb, siis saab meie rühm juhatusete tegewuse kohta sisuliselt seisukoha wõtma. Käesolewal juhtumisel leiame meie, et Riigikogu liige Keerdo, kui tema ei allunud mitte juhataja korraldusele, on

sellega Riigikogu kodukorda rikkunud ja sellepärast hääletame tema väljaheitmise poolt.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.): Meie rühma esitaja on hääletamise motiivide kohta meie rühma seisukoha avaldanud; kuid mina isiklikult pean enda kohta tähendama, et mind konflikt ajal saalis ei olnud, mille põhjal minul raske seisukohta võtta on. Kuid ma olen märganud, et Riigikogu juhatajad oma erapoolikusega viimasel ajal Riigikogu koosolekutel on andnud põhjust konfliktide tekkimiseks ja sellepärast ei saa nii kergesti väljaheitmise poolt olla. (J. Tõnisson (rhw.): Mis see tähendab? Mitmesugused kahekõned kohtadel.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Hääletamisele tuleb ettepanek rkl. Keerdo't 2-ks koosolekuks välja heita. Koos on 71 Riigikogu liiget. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Keerdo väljaheitmise poolt on 48 Riigikogu liiget, see on üle $\frac{2}{3}$ koosolijate Riigikogu liigete häälest, — seega on otsustatud rkl. Keerdo 2-ks koosolekuks välja heita.

Palun rkl. Keerdo't saalist lahkuda.

(P. Keerdo (töörp.): Lahkub saalist.)

H. Allik (väljasp. rhm.): Panen ette käesolevat arupärimise-ettepanekut vastu võtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud 23 Riigikogu liiget, — arupärimise-ettepanek on tagasi lükatud.

Sõna on isiklikuks teadaandeks rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Arupärimise puhul, mis Orajõe wallas planeeritud maade väljaandmist käsitas, tekkis arusaamatus minu ja härra põllutööministri poolt ettekantud paberite puhul, mille sisu lahku läks, mis aga olid ühe ja sama kuu-päewa ja numbriga. Sel puhul kuulsin ma etteheiteid, nagu ei wastaks minu poolt ettekantud kiri tõele. Nüüd olen mina ste-nogrammist järele waadanud, mil puhul

on selginud, et see kiri, mida mina ette kandsin, on saadetud neile isikutele, kelle poolt need materjaalid on tulnud, millega arupärimist põhjendasin, nimelt neile, kes maast ilma jäid, A. Tisler'ile, J. Naarile, A. Abram'ile ja E. Piiskop'ile. See paber aga, mis härra põllutööminister ette luges, on saadetud neile, kes maad said: Fritz Kohw'ile, Mats Klein'ile, Martin Weid'ile ja Jakob Bauman'ile. Nii on siis ühe ja sama numbri all saadetud paberid kahele poolele, kuna neil lahkuminew sisu oli. Nii siis wastab ikkagi minu poolt etteto-odud paber tõsioludele. Olen tarwilikuks pidanud seda ette kanda, et arusaamatusi selgitada.

10. H. Allik'u, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööliste rongikäikude ärakeelamise kohta 14. oktoobril 1923 a.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„14. oktoobril 1923 a. kawatsesid Tallinna, Tartu, Pärnu ja Narwa töölisorganisatsioonid korraldada meelevalduse rongikäike landeswehri tagasituleku hädaohu vastu. Mainitud rongikäigud keelati aga politsei-wõimude poolt siseministri korraldusel ära.

Paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Missugustel põhjustel keelati tööliste rongikäigud 14. oktoobril ära?

2) Mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette võtta, et tööliste koosolekute ja rongikäikude wabadust kindlustada?

13. now. 1923.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) H. Allik.

J. Tomp.

P. Keerdo.“)

H. Allik (väljasp. rhm.): 14. oktoobril kawatsesid Tallinna, Tartu, Narwa ja Pärnu töölisorganisatsioonid rongikäiku korraldada. Kaks päewa enne rongikäiku keelati mainitud rongikäigud ära. Tallinnas tuli see keeld linnapolitsei poolt otsekohe. Tartus andis politsei sellekohase luba välja, kuid päew enne rongikäiku tuli siseministri poolt korraldus rongikäiku mitte lubada. Narwas ei registreerinud politsei rongikäiku, põhjendades sellega, et see korda rikkuda. Kui peale selle ta-heti 14. oktoobril kinnistes ruumides

koosolek ära pidada, ei registreerinud ka politsei seda ja ütles, et ta üldse ei registreeri koosolekut, kus tahetakse kõnelda landeswehrist. Peale selle anti luba registreerimiseks koosoleku peale kinnistes ruumides, kus päewakorda oli wõetud kõne poliitilise momendi kohta. Narwa linna politsei oli nii ettenägija ja ütles: „Teie räägite ikkagi wist landeswehrist.“ Ta keelas koosoleku ära. Missugused nüüd need tõsised põhjused peaksid olema, mille pärast neid mainitud rongikäike ei lubatud. Nagu ma juba tähendasin, toodi ette, et rongikäigud korda rikkuda ja liikumist takistada. Nähtawasti on wiimastel aegadel Tallinna, Tartu, Pärnu ja Narwa uulitsad liiga kitsaks jäänud, sellepärast, et kodanliste rongikäikude ja meealeawalduste puhul ei ole nad kunagi kitsad leitud olewat. Alles mõni aeg tagasi ei olnud Tallinna uulitsad sugugi kitsad ülemaalise laulupidu puhul, kui kõiksugu organisatsioonid üle maa rongikäigu korraldasid, mis ka selle tõttu wõrdlemisi arwurikas oli. Siis ei seganud see mingisugust korda. Teie, härrad, ei usu seda muidugi isegi, et tõsine põhjus seisab uulitsa kitsuses ehk platside wäiksuses, waid põhjust tuleb mujalt otsida, nimelt, et küsimus, mida taheti käsitada rongikäikudel, on wäga teraw. Seda puudutas minu seltsimees Keerdo arupärimise puhul töölisajakirjanduse sulgumise kohta, nimelt et tööliste ajalehed suluti õieti sellesama küsimuse pärast, ühenduses ähwardawa landeswehri tagasitulekuga. See küsimus on teraw töörahwale ühelt poolt sellepärast, et tema peale langewad siis uued kohustused ja raskused ja teiselt poolt kodanlastele sellepärast, et nemad oleks sarnastel juhtumistel sunnitud oma tõsist nägu paljastama. Seltsimees Keerdo eelmise kõne puhul peatas juba pikemalt selle küsimuse juures ja asjata oleks siin seda 10 korda ette tooma hakata. Mainitud juhust näitab demokraafia teist külge, et kuigi kindlustatud on koosoleku ja rongikäikude wabadus, siis on seal ikkagi suur „aga“, nad on kindlustatud ainult kodanliste klasside jaoks. Teen ettepaneku kõnealolewat arupärimist wastu wõtta.

(W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t :
W i k s p o i s s .)

J u h a t a j a **L. Raudkepp**: (H ä ä -
l e t a t a k s e .) Arupärimise-ettepanekut
toetawad 17 Riigikogu liiget, — s e e g a
t a g a s i l ü k a t u d .

11. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööstustele Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Aastate kaupa juba on kestnud sekeldused põllutööstusteeriumi ja Hiiumaa riigirentnikkude wahel rendilepingute uuendamise asjus. Ja selle tagajärjeks on olnud, et sealsed rendiwahekorrad praegugi täiesti lahendamata: puuduwad rendilepingud, ei saada õiendada renti jne. Põllutööstusteeriumi ametnikkude poolt on küll mitmel puhul kohalistele riigirentnikkudele rendilepinguid pakutud, rentnikud on aga keeldunud neid wastu wõtmast järgmistel põhjustel:

Pakutawais rendilepinguis ignoreeritakse Wabariigi Walitsuse 1920 a. 11 juuni määruse §§ 3 ja 4 maaseaduse põhjal riigistatud mõisade renditalude rendilepingute uuendamise kohta.

Rendi wäljaarwamisel ei arwestata kohaliste eritingimustega. Rendi rukkikilogrammi hind tahetakse määrata sama kõrge kui mannermaal, waatamata et kohalikud tingimused sootuks teised. Ei wõeta arwesse, et põllupind Hiiumaal wõimatu kehwa ja et näituseks Suuremõisa wallas ja Kõrgesaares peaaegu ükski koht oma põllult saadawa wiljaga läbi ei tule. Jäetakse tähele panemata, et enne maareformi Kõrgesaare ja Suuremõisa wallas rentnikkudelt rendi arwel sisse nõuti kohalikkude koolide ülewaldamise kulud ja et rentnikud olid õigustatud maksetawa rendi arwel tasuta saama mõisametsast kütet ja tarbepuid.

Waatamata, et kohalikkude riigirentnikkude poolt mitmel ja mitmel korral on juhitud põllutööstusteeriumi tähelpanu eelpool loetletud asjaoludele ja palutud rendiwahekorrad korraldamist seaduslikul ja õiglasel alusel, ei ole see siiani tagajärgi andnud. Küll aga pakutakse tänawu sügisel endistel tingimustel kokku seatud ja kohalikkudele riigirentnikkudele wastuwõtmataid rendilepinguid ning ähwardatakse wastutõrkujaid nende rendikohtadelt kõrwaldada.

Ülaltoodu põhjal paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm ette Riigikogule pöörata põllutööstusteeriumi poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on põllutööstusteeriumi eelpool loetletud tõsiasjad teada?

2) Kui on, siis mil põhjusel on põllutöoministeerium wiiwitanud Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamisega seaduslikul ja õiglasel alusel?

3) Kas mõtleb põllutöoministeerium astuda samme selleks, et rendilepinguid uuendades Hiiumaa riigirentnikkude suhtes teostataks 1920 a. 11. juuni määruse §§ 3 ja 4 ja et rendi wäljaarwamisel arwestataks kohaliste eritingimustega ning et rendi rukkikilogrammi hind määrataks sama kõrge nagu Saaremaal?

4) Kas kawatseb põllutööminister teha korraldust, et wõlgu olewat renti ühekorraga sisse ei nõutaks ja et ära jaotataks harilik wiiwitusprotsent, silmas pidades, et mitme aasta rendi ühekorraga sissenõudmine paljud riigirentnikud haamri alla wiiks ja et rendimaksimisega wiiwitamine on olenenud mitte riigirentnikkudest, waid põllutöoministeeriumist endast?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinn, 14. now. 1923.

(Allkirjad) Oskar Gustawson.

J. Tiks.

J. Piiskar.“)

O. Gustawson (is.): Ma julgeksin olla weendunud, et käesolew arupärimine tohiks pakkuda paraja juhuse oma rahusa ja kaine objektiivsuse demonstreerimiseks neile närwiliselt rahutuile Riigikogu rühmadele ning neid kandwaile ringkondadele, kes hiljutise ipsbergiaada puhul oma tasakaalusadulast nõnda õnnetult wälja sadasid. Käesolewat arupärimist ei wõiks isegi kogupõllumeeste „Kaja“ wõtta sõimawalt — sihiliku käepistmisena riiklikkude ärimeeste kalli luu ja liha külge. Teda ei tohiks austatud härra Jürmani tembeldada katsuda endiste walitsuste wanade pattude awalikuks oksjoniks. Teda ei saaks lugupeetud härra Tõnissoni attesteerida rahwariikluse aatelite aluste kõigutamiseks kõlbmata wahenditega. Teda ei peaks „Päewalehti“ ristida püüdma tühjast-tühjast kantud weiderdawaks tsirkusnumbriks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas see on sissejuhatus?) Käesolew arupärimine peaks kõigi nende, üldsuse huwides positiivselt mõtlewate ja negatiivselt tegutsewate ringkondade nõudliku taksi järelegi osutama asjalikuks ning põhjendatud selgusnõutamiseks laiemat riigirentnikkonda riwwawas sassiläinud kü-

simuses. Wastasel korral aga tohiks pi-medalgi päris selge olla tõsiasi, et kõik need positiwsed negatiwistid omas pühas wihas umbropsu raiuwad arupärimis-õiguse wastu üldse. Käesolew arupärimine käsitab põllutöoministeeriumi ja riigirentnikkude segaseid wahekordi Hiiumaal, eriti Suuremõisa ja Kõrgesaare wallas, kus peaaegu kõik kohad riigistatud mõisade renditalud. Nii on näituseks Suuremõisa walla 576 kohast ainult mõnikümnekond pärieks ostetud, teised kõik rendikohad. Peaaegu samasuures Kõrgesaare wallas on ostukohtade arw weelgi väiksem. Keina wallas on pärieks ostetud ja rendikohtade wahekord wastupidine. Emmaste wallas on aga ainult mõni üksik renditalu. Üle kõige nelja Hiiumaa walla kogub umbes 1000 riigirentnikku. Selle suurehulgalise rentnikkude pere ollasamine on tänapäew samuti nagu waremgi kirju kui linnukese mure — aastate kaupa kestnud sekelduste armust põllutöoministeeriumiga. Põllutöoministeeriumi kohalikud ametnikud ei ole osanud wõi tahtnud leida seda põhja, mis kinnitaks riigirentniku kui ka ministeeriumi enda ankrud. Kogu küsimus keerleb rendilepingute uuendamise ümber. See asi jäeti Hiiumaal juba algusest peale pisut ripakile ja läks üldiselt liimist lahti 1921 a.; kus lõppes üheaastaliste rendilepingute kestwus, milliseid osa riigirentnikka eelmisel aastal oli sõlminud põllutöoministeeriumiga. Siit peale on walitsenud rendi wahekordades täielik anarhia. Põllutöoministeeriumi ametnikud on lugenud oma kohused täidetuks, kui nad kord wõi paar aastast kokku käsutawad riigirentnikud ning neile pakuwad rendilepinguid, ette pannes renti ära maksta ja ähwardades tõrkumise korral rentnikka kohtadelt kõrwaldada. Riigirentnikud jälle omalt poolt teatawad, et nad neile pakutawail tingimustel rendilepinguid wastu wõtta ei wõi. Ja kumbki pool läheb tagasi oma koju. Rendi wõlg aga kaswab aast-aastalt ja wahekorrad ministeeriumi ja rentnikkude wahel on lahendamata ning lähewad pinewamaks iga kuuga. Ükski kogupõllumeeski wist ei söanda tulla tõendama, et sarnane seisukord normaalne oleks. Siin tuleb kõige kiiremas korras leida küsimuse igakülgses lahendamiseks teid. (Wahelhüüe põllutööminister A. Keremi poolt.) Meie tuleme selle juurde, härra Kerem, siis wast seletate, mispärast Teie ei ole siiamani seda asja korraldanud.

Selleks on aga tarwilik kõrwaldada need takistused ja arusaamatused, mis kokkuleppe saawutamist siimaani on keelanud. Üheks suuremaks komistuskiviks on siin olnud rendimaade peal olevate ehituste ja hoonete omandusõiguse küsimus. (J. Tõnisson (rhw.): Metsa küsimus on lahendatud maaseadusega.) Aga Hiiumaal ei taheta seda küsimust seadusele wastawalt lahendada.

Riigirentnikud leiawad, et neile pakutawate rendilepingute põhjal otsekohe annulleeruks maaseaduse põhjal riigistatud mõisade renditalude rendilepingute uendamise kohta käiwa 1920 a. 11. juuni määruse §§ 3 ja 4 ettenähtud omandusõigus rendimaadel olevate ehituste ja metsa kohta.

Mina ei usu küll mitte, et põllutöministeeriumi ametnikud tahaksid ja saaksid Hiiumaa riigirentnikkudel ses suhtes naha üle kõrwade tömmata hullemini, kui mujal. Ei saa aga jätta siin kohal kinni naelutamata, et normaal rendilepingud ses suhtes väga õnnetult kokku seatud on. Renditalude maadel kaswawa metsa tarwita misõigus on fikseeritud ebamääraselt ning kaugelt kitsamalt, kui see on ette nähtud 1920 a. 11. juuni määruse §3-s, millele wastawalt renditalu maadel kaswaw mets lähed rentniku omanduseks täitsa tasuta, kui rentnik wõi tema eelkäija vähemalt 40 aasta jooksul seda rendikohta pidanud, wõi jälle tasu eest, mis wastab $\frac{1}{30}$ metsa taksi hinnast iga aasta kohta, mille wõrra rentnik talu alla 40 aasta on pidanud. Pakutawais normaal rendilepinguis aga lausutakse ainult, et rentnikkudel on õigus maksuta raiuda ainult hagu kolme tolli jämeduseni. Meie arusaamise järele tuleks siin normaal rendilepinguis wastaw korrektiiv sisse wiia. Samasugune on lugu hoonetega. Normaal rendilepingu paragrahw 14 näeb ette ainult neid hooneid, mida rentnik omal kulul ehitab, loetakse tema omanduseks. 1920 a. 11. juuni määruse § 4 käsitas aga hoonete omandusõiguse küsimust palju laiemas ulatuses, seda peale muu ka kohapidamise kestwusega sidudes.

Kujutage nüüd ette harilikku riigirentnikku, kes kuulnud olles tema maa peal olevate ehituste ja metsa kohta käiwat määrust loeb rendilepingus must walge peal sootuks midagi muud. Wõtke siinjuures arwesse seda üldist usaldamatust, mis põllutöministeeriumi ametnikud on

osanud oma tegewusega endi wastu luua, ja teie pooldate, et see riigirentnik siin ilmtingimata näeb konksu, millega ametnik tahab talt hooneid ja metsa kawalalt ära kiskuda. Ja kui pealegi arwestada, et näituseks Hiiumaal rendimaadel olevate ehituste ja metsa päraltolemise küsimus siimaani alles tegelikult lahendamata, siis on Hiiumaa riigirentniku hirm ülelõõmise eest weel kahekordselt suur. Ja lõpuks aitawad põllutöministeeriumi ametnikud omalt poolt seda hirmu aina suurendada, upsakalt keeldudes andmast lähemaid seletusi renditingimuste õigeksmõistmise ja selgitamise asemel waid ähwardades — kohtadest wäljawiskamisega. Mis ime siis, kui normaal rendilepingu üks lõpuparagrahwidest, mis käsitab rendiwahekordades ettetulewate ja rendilepingus mitte ettenähtud küsimuste lahendamise üldisi aluseid, sarnasel tingimisel absoluut mitte midagi ei paku harilikule riigirentnikule rohuks ta liialdatud hirmu wastu. Ma usun, et selguse mõttes ja asjatute arusaamatuste ning sekelduste ärahoidmiseks, tõesti mitte üleliigne ei oleks normaal rendilepingusse wastawad korrektiivid sisse wiia.

Teiseks komistamiskiwiks Hiiumaa riigirentnikkudel on liig kõrge nõuetaw rent. Ja kuidas siin samuti õhk kunstlikult palawaks köetakse, seda iseloomustab järgmine lugu.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **K. Wirma**.)

Tänawu suwel oli rühmkond Suuremõisa walla riigirentnikka saatnud põllutöministeeriumile järjekordse palwe rendi alandamise asjus. Selle peale wastati maakorralduse peawalitsusest 9. augustil s. a. nr. 15237 all, et palwekiri on edasi saadetud Läänemaa riigimaadeülemale rendi kindlaks määramiseks ja sissenõudmiseks. Samas asjus riigimaadeülemalt saadud wahekirja põhjal uhkustas kohalik ringkonnawalitseja hiljem, et nüüd ta alles näitab riigirentnikkudele, kuidas Siim sinepit määrib — tema käed olla täitsa wabad ükskõik kui kõrge rendi määramiseks. Arusaadaw, et sarnane upsak kelkimine wahekordade põnewust aina suurendab üldise umbusalduse tulle uut õli walades. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t.) See olla halb ametnik, sarnaste halbade ametnikkude wastu oleme alati wõidelnud, aga teie olete neid kaitsnud. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t: N e e d o n t e i e r i d a -

d e s.) Ma kahtlen, kas wahepeal on kat-
situd renti kindlaks määrata põllutöömi-
nisteriumi 1922 a. 18. juuli juhatuskirja
alusel. Mis aga puutub endistesse nõutud
rendinormidesse, siis osutuwad nad tõesti
liig kõrgeks ja kohalikud riigirentnikud
on arwamisel, et riigi rent on tahetud
määrata endise mõisarendi alusel, ilma et
seal juures oleks arwestatud nende ise-
äraldustega, mis Hiiu- ja Saaremaa suuren-
dasid aasta rendi kogusummat. Suure-
mõisa ja samuti Kõrgesaare wallas nõuti
nimelt rendi arwel rentnikkudelt sisse ko-
halikkude koolide ülewõlpidamise kulud.
Samuti oli rendile juurde lisatud teataw
osa selleks, et rentnikkude peale lange-
waid kirikumakse otsekohe mõisa kaudu
õiendada wõida. Kõige rohkem aga pahan-
dab rentnikka see, et ei taheta tarwilisel
määral rehkendada Hiiu- ja Saaremaa
põllupidamise erakordse kehwise. Põlluharimine Hiiu-
maal on arenenud isewärki suunas, min-
nes wiltsat ja wirilat rada, eriti aga Kõr-
gesaare ja Suuremõisa wallas, kus riigi-
rentnikka kõige rohkem. Lubatagu siin-
kohal mõned andmed ette kanda Hiiu- ja
Saaremaa põllumajanduse järje iseloomustamiseks.
Meie loeme „Oma Maa II-st“, „rääkimata
sellest, et enamais paigus põllupind otse
haledalt kehwi, langeb, näituseks Suure-
mõisa walla 9313 suurusest talumaast
1155 tiinu haritud põllumaaks, 4190 tiinu
karjamaaks ning 3610 tiinu heinamaaks.
Täitsa kõlbmata maad on 3850 tiinu.“ (K.
Tonkman (põl.): Mis teie sellega
tahate ütelda?) Härra Tonkman
wist üldse ei saa aru, mis kunagi öelda
tahetakse. Kõrgesaares on kõigest 7%
põldu, 41% heinamaad, 50% karjamaad ja
2% metsamaad... (K. Tonkman (põl.):
Aga kui maaparanduse laenust
jutt on, siis wõitlete Teie
selle wastu.) Meie ei ole waielnud...
(K. Tonkman (põl.): Tehke loo-
gilised järeldused sellest.)
Meie ei ole waielnud maaparanduse laenu
kui sarnase wastu, waid selle wastu, kui
seda laenu tahetakse juhtida sarnaste
härrade taskutesse, nagu seda on härra
Tonkman ja teised.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Gus-
tawson, ma palun mitte Riigikogu liikme
kohta isiklikka kõnekäänusid tarwitada.

O. Gustawson (is.): Kõigist 7%
üldisest maast on põllumaa, seda on ometi
äärmiselt vähe. Ja kui põldu nii armetu
vähe on, et see ainult 2—5 seemet anda

suudab, siis ei ole ime, kui näituseks Suu-
remõisa walla 576 kohast enam kui 50%
pooltaastatki oma leiwaga läbi ei tule ja
Kõrgesaares aasta pikul pealt 20.000
rubla eest oma wiljale wäljast lisa juurde
muretsetakse. Wõiks wast arwata, et
põllu kaudse kehwise kõrwal suurte kar-
jamaa lahmakate otsas karjapidamisega
seda laiemalt läheb. Aga kõik need karja-
maad enda laias suuruses on enamasti
wäga haledad asjad esimesest äärest ta-
gumisest saadik, nii rumalalt rohukehwad,
et loomadega tihtipeale päris püsti hädas
oldakse — südasuwe aegu iseäranis. Tea-
takse rääkida ühest Suuremõisa walla
mehest, kes kewadel katseks ainult 2 lam-
mast enda 30-ne tiinu suurusele karja-
maale pannud, kuhu need mõlemad su-
wel nälga surnud. Ja heinamaad sealjuu-
res on nagu iseenda armust kord saanud
— haledad ja armetud, ning täis roppu
rohuwaesust. (K. Tonkman (põl.):
Kuulge, härra Gustawson, kas
saate nüüd aru, kui kõrgel jär-
jel Saaremaa põllumajandus-
lik olukord on.) Nõnda olid lood enne
ilmasõda. Nõnda on nad peajoontes praegugi
— kuigi palju pole wahepeal muutunud.
Ehk olgu siis, et lõppsummas üldised
elamistingimused weelgi wiltsamaks on
muutunud, kui nad olid enne ilmasõda.
Põllumajandusliku arenemise üldine tasa-
pind ei näita tõusu, waid teatawal mää-
ral isegi tagurpidiminekut. Mis aga hoo-
pis hullemini liimist lahti, see on Hiiu- ja
Saaremaa majapidamise pea päästerõngas — kõr-
walteenistus. „Oma Maa II“ kirjutab:
„Kõrwalteenistus kõigis ta tuntud ja tund-
mata harudes on see päästerõngas, mis
hiidlase kogu ta kohapidamisega pealwee
hoiab. Rääkimata sellest, et ta igasuguse
käsitööga toime saades ja raudsepp, po-
tissepp ning pütissepp, puusepp ja kõigi
muu sepp ühtlasi olles kõik tööd ja sepi-
semised ise ära toimetab, on ta äärmiseni
himukas iga juhust tarwitama, et aga
wäljast midagi teenida. Ta nekitseb ja no-
kitseb, on weos ja teos ilmastilma. Ta pa-
neb puunõude koorma peale ja läheb neid
Suuremaale ja mujale müütama, wõi weab
ja woorib wõõra wärki, kus aga iganes
saab. Ei anna ta armu enesele ega loo-
male. Kõik need kõrwalteenistuse wõima-
lused on aga sõja ja üldise põllumajanduse
struktuuri muutmise tagajärjel praegusel
üleminekuajal suuresti kokku kuiwanud.
Peale muu olgu eriti tähendatud sarnase-
saareelanikkudele eriti tähtsa teenistus-

haru ahtramaks jäämise peale, nagu seda on teenistus merimehena — oma wõi wõorastel laewadel. Ja kui kõiki seda arwesse wõtta, kui silmas pidada, et sarnane rendikoht ta pidajale ainult wiletsa peawarju pakkuda suudab, täit eluülespidamist talle ja ta perekonnale aga kaugeltki mitte, siis peaks igatahes tunduma ülekohtuna kõrge rendi näol peale panna kontributsiooni ühele waesele rentnikule trahwiks selle eest, et ta üldse sarnast wiletsat kohta peab. Sellepärast tuleks minu arwates kõige tõsisemalt ja piinliku tähelpanuga arwestada Hiiumaa riigirentnikkude palweid ja pealekäimisi rendimäära alandamiseks. Samuti ei tohiks olla takistusi kolmanda komistuskiwi kõrwaldamiseks kokkuleppe teel, nimelt rendi rukkikilogrammi hinna määramine sarnase taksi alusel, nagu see sünnib Saaremaal. Hiiumaa üldised walmistus- ja teenistustingimised ei erine Saaremaa omist tõesti mitte sel määral, et siin hindamisel mannermaa mõõdupuud tarwitama peaks. Lõpuks kerhib loomulikult üles endiste aastate rendiwõlgade sissenõudmise küsimuse otstarbekohane lahendamine. Siin ei tohiks mingil tingimisel talitada umbropsu, nõudes et riigirentnikud ühe korraga tasuma peaksid kõik riigi rendiwõlad. See oleks paljudele neist ülejõu käiw ning wõimatu, ning wiiks mõnegi riigirentniku kõige otsemat teed haamri alla. Siin tuleks kokkuleppel leida kesktee, mis rahuldaks

riigirentnikka. Seda enam, et rendiwõlg on tekkinud mitte riigirentnikkude kangekaelsusest ja põhjendamatu tõrkumisest, waid põllutöoministeriumi ja ametnikkude saamatusest ning oskamatusest, õiglaselt arwestada sassiläinud rendiwahekordi Hiiumaal. Samal põhjusel peaks endiste aastate rendiwõlgade sissekaspeerimisel ära jääma harilik wiiwitusprotsent. Need on küsimused, mis meie arupärimine asetab wastawate seletuste saamiseks põllutöoministrile. Meie ootame kõigi nende peale otsekohest ja kindlat wastust, et selgusele jõuda, kas ja kuidas, ning millal kawatseb põllutöoministerium Hiiumaa riigirentnikkude sassiläinud rendiwahekordi lahendada — õiglaselt, ning rentnikkudele wastuwõetawail aluseil. Ühtlasi ei saa ma lõpul jätta uuesti rõhutamata, et käesolew arupärimine peaks wäärima kui mitte kogupõllumeeste, siis vähemalt demokraatliku liidu toetuse, pahempoolseist rühmadest rääkimata.

Panen ette see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Kaugelt üle 25 Riigikogu liikme toetawad arupärimise-ettepanek — arupärimise-ettepanek on wastu wõetud.

Päewakord on läbi.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.

